

Een Conflict Tussen ‘Wij’ en ‘Zij’

Een interdisciplinair onderzoek naar de voedingsbodemp van de Rwandese genocide

In 1994 en in hoeverre deze veranderd is

Kim Romijn (6222552)

International Studies

Vakreferent: Geraldien von Frijtag

Leonie Kaspers (5892708)

Governance for Sustainable Development

Vakreferent: Frank van Laerhoven

Yayeri van der Horst (5858658)

Algemene Sociale Wetenschappen

Vakreferent: Friso Hoeneveld

Scriptiebegeleider: Louise Autar

Cursuscode: LA3V11003

Datum: 9 april 2020

Universiteit Utrecht

Abstract

In dit interdisciplinaire onderzoek wordt onderzocht in hoeverre de voedingsbodem die tot de genocide in Rwanda in 1994 leidde veranderd is. Deze vraag wordt benaderd vanuit drie wetenschappelijke disciplines: *Algemene Sociale Wetenschappen (ASW)*, *Governance for Sustainable Development (G4SD)* en *International Studies (IS)*. Vanuit deze disciplines is eerst literatuuronderzoek uitgevoerd. Vervolgens is een gezamenlijk vocabulaire en 'gegevenslandschap' gecreëerd. Ten slotte zijn de belangrijkste inzichten van elk van de disciplines geïntegreerd in een sociale, ecologische en politieke conditie, om tot een completer antwoord te komen. Het blijkt dat twee achterliggende assumpties in alle drie de disciplines voorkomen, namelijk een 'wij-zij gevoel' en een gevoel van ongelijkheid. Deze gevoelens worden gevoed door meerdere variabelen die uit de drie disciplineaire onderzoeken naar voren gekomen zijn. De variabelen beïnvloeden de mate van een 'wij-zij gevoel' en een gevoel van ongelijkheid, en deze gevoelens beïnvloeden de mate van conflict. Dit samen vormt de voedingsbodem die in 1994 tot een genocide leidde. Sindsdien is deze voedingsbodem deels veranderd: de ecologische conditie is onveranderd, maar de politieke en sociale condities zijn wel deels veranderd. Dit heeft invloed op het 'wij-zij gevoel' en op het gevoel van ongelijkheid maar er kan niet geconcludeerd worden in hoeverre dit invloed heeft op de mate van conflict.

Keywords: Rwanda, genocide, conflict, interdisciplinaire onderzoek

Inhoud

Abstract.....	1
Hoofdstuk 1 – Inleiding.....	4
1.1 Rechtvaardiging van interdisciplinaire aanpak en gebruikte disciplines	5
Hoofdstuk 2 – Disciplinaire delen	7
2.1 Algemene Sociale Wetenschappen.....	7
Inleiding	7
Historische context.....	7
Theoretisch kader	9
Sociale identiteit pre-genocide.....	11
Sociale identiteit post-genocide	13
Conclusie.....	16
2.2 Governance for Sustainable Development	17
1. Inleiding	17
2. Theorie.....	17
3. Methode	20
4. Resultaten	21
5. Discussie	28
6. Conclusie.....	30
2.3 International Studies.....	31
Introductie	31
Hoofdstuk 1: Mitigatie en Preventie in 1994	33
Hoofdstuk 2: the Responsibility to Protect in Libië.....	35
Conclusie.....	39
Hoofdstuk 3 – Common Ground.....	42
3.1 Disciplinaire inzichten	42
3.2 Identificatie van disciplinaire overeenkomsten en verschillen.....	44
3.3 De Verhouding tussen de Disciplinaire Inzichten: Pre Genocide.....	47
3.4 De Verhouding tussen de Disciplinaire Inzichten: Post Genocide	48
Hoofdstuk 4 – Integratie	49

4.1 De voedingsbodem in 1994.....	50
4.2 De huidige voedingsbodem.....	53
Hoofdstuk 5 – Conclusie	56
Hoofdstuk 6 – Evaluatie	58
Bibliografie	59
Hoofdstuk 1 – Inleiding	59
Hoofdstuk 2 – Disciplinaire delen	59
2.1 Algemene Sociale Wetenschappen	59
2.2 Governance for Sustainable Development	61
2.3 International Studies	62
Hoofdstuk 3 – Common Ground	64
Hoofdstuk 4 – Integratie	64

Hoofdstuk 1 – Inleiding

Gebeurtenissen kunnen zo'n indruk maken dat je jaren later nog precies weet waar je was en wat je aan het doen was op het moment dat je op de hoogte werd gebracht van die gebeurtenis. Voor veel mensen is de genocide in Rwanda in 1994 zo'n gebeurtenis. De spanningen die tot de genocide hebben geleid zijn door tientallen decennia opgebouwd. Voor de kolonisering van Rwanda door Duitsland en later België was Hutu (85% van de bevolking) of Tutsi (15% van de bevolking) geen vaste etnische groep. Een Tutsi was een rijke inwoner met veel geld, land en vee, terwijl een Hutu een arme inwoner was met weinig geld, land en vee. De indeling tussen groepen was op basis van bezit, niet op basis van etniciteit. Een Hutu kon daarom ook een Tutsi worden en andersom, de scheidslijn was fluïde (Bowen, 1996; White, 2009). Rwanda was in de 19de eeuw een monarchie die werd geregeerd door een Tutsi familie met ondersteuning van een invloedrijk ministerieel apparaat waarvan de leden ook het label Tutsi hadden. Pas toen Rwanda gekoloniseerd werd stopte de fluïditeit doordat de bevolking van Rwanda tot twee etnische groepen gemaakt werden, namelijk de Tutsi's en Hutu's, waarbij de regerende Tutsi's op dat moment hun macht mochten behouden onder het koloniale bewind. Rwanda werd door de kolonisatie economisch en politiek afhankelijk van Duitsland en later België (Magnarella, 2000).

Na de Eerste Wereldoorlog moest Duitsland zijn koloniën, waaronder Rwanda, afstaan aan de overwinnaars. België kreeg de kolonie Rwanda, maar de onafhankelijkheidsbewegingen werden na de Tweede Wereldoorlog te sterk. Tussen 1959 en 1962 werd de koloniale Tutsi monarchie in Rwanda omver geworpen en werd er een Hutu republiek gesticht. Het gevolg was een grote vluchtelingenstroom van Tutsi's naar omliggende buurlanden, voornamelijk Oeganda. Hier verzamelden Tutsi's zich onder het Rwandees Patriottisch Front (RPF). Deze groep Tutsi's viel in 1990 Rwanda binnen om de macht terug te krijgen en ontketende daarmee een burgeroorlog. In augustus 1993 tekenden de Hutu regering onder Juvenal Habyarimana en het RPF de Arusha-Akkoorden, de vredesakkoorden die de rust in Rwanda hadden moeten laten wederkeren. In de nacht van 6 op 7 april 1994 werden de akkoorden na oplopende spanning verbroken. Er vond een aanslag plaats op het vliegtuig van de Hutu president Habyarimana waarbij hij overleed. Diezelfde nacht nog begon de massale afslachting van duizenden Tutsi's en

gematigde Hutu's als vergelding. Er zijn naar schatting in de 100 dagen van genocide tussen 500.000 en 800.000 mensen vermoord (Stanton, 2009).

Sinds het einde van de genocide leven de Hutu's en Tutsi's weer naast elkaar. De regering van Rwanda doet sinds de genocide zijn best om de omstandigheden die toen tot de genocide hebben geleid te veranderen, maar de vele verschillende sentimenten en omstandigheden die speelden bestaan al decennia en zijn niet zomaar te veranderen. Aan de hand van dit probleem zal in dit onderzoek onderzocht worden: *in hoeverre is de voedingsbodem die tot de genocide in Rwanda in 1994 leidde veranderd?* Deze vraag zal beantwoord worden vanuit de disciplines *Algemene Sociale Wetenschappen (ASW)*, *Governance for Sustainable Development (G4SD)* en *International Studies (IS)*. De bijbehorende disciplinaire hoofdvragen (in diezelfde volgorde) zijn:

- Welke sociale processen zaten er achter de massamobilisatie van de Hutu's tijdens de genocide?
- Welke condities omtrent landgebruik kunnen tot conflict leiden?
- In hoeverre is *the Responsibility to Protect* doctrine sinds het einde van de Rwandese genocide effectief gebleken?

In de volgende paragrafen wordt beargumenteerd waarom een interdisciplinaire aanpak relevant is en hoe de betrokken disciplines bijdragen aan ons onderzoek.

1.1 Rechtvaardiging van interdisciplinaire aanpak en gebruikte disciplines

Tijdens en na de Rwandese genocide in 1994 bleek dat vele partijen betrokken waren geraakt bij de situatie. Deze verscheidene partijen hadden verschillende meningen over de oorzaken van en oplossingen voor de genocide. Het is daarom van belang om interdisciplinair onderzoek te doen naar de oorzaken van de genocide. Het is namelijk een maatschappelijk probleem (Repko & Szostak, 2017). Er kan niet vanuit één discipline een holistisch antwoord worden gegeven op de vraag wat de oorzaken van de genocide waren en of die vandaag de dag nog aanwezig zijn. Alleen door de inzichten van de verschillende disciplines te integreren is het mogelijk een meer alomvattend inzicht te verschaffen. Zonder een integratie van de verschillende inzichten worden er slechts verschillende eenzijdige beelden geschetst. De discipline geschiedenis alleen zou bijvoorbeeld slechts een eenzijdig beeld schetsen over de gebeurtenissen in Rwanda omdat deze

niet rekening houdt met de sociale en ecologische processen. Er is onvoldoende onderzoek gedaan naar de huidige status van de voedingsbodem in de hier gebruikte disciplines en de wel beschikbare kennis is niet geïntegreerd met andere disciplines. Dit onderzoek draagt daarom bij aan de discussie over de voedingsbodem van de Rwandese genocide in 1994 en de huidige status hiervan.

De oorzaken van de Rwandese genocide liggen in verschillende disciplines en hierdoor ook in verschillende wetenschapsgebieden verspreid. Dit maakt het vraagstuk in dit onderzoek een complex probleem (Repko & Szostak, 2017). Voor een holistisch antwoord zouden alle mogelijke invloeden op de genocide in Rwanda onderzocht moeten worden, maar omdat dit niet binnen de schaal van dit onderzoek past, is gekozen voor drie disciplines die zich op verschillende niveaus bevinden en onderzoek doen in verschillende velden (politiek, ecologisch en sociaal). Vanuit elke discipline worden de oorzaken van de genocide onderzocht en samen geïntegreerd om tot een interdisciplinair beeld te komen. De discipline *International Studies* is relevant aangezien dit vakgebied de verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap bij genocides onderzoekt. De voedingsbodem van een genocide kan volgens dit vakgebied ook liggen in de afwezigheid of inmenging van de internationale gemeenschap. De discipline *Algemene Sociale Wetenschappen* is relevant omdat dit vakgebied zich bezighoudt met het begrijpen en verklaren van sociale verschijnselen, zowel op het niveau van de individu als het niveau van de maatschappij. De genocide was het gevolg van een lange spanning tussen verschillende bevolkingsgroepen, een sociaal verschijnsel waaruit de wisselwerking tussen individu en maatschappij naar voren komt. Ten slotte is het relevant om vanuit de discipline *Governance for Sustainable Development* de onderzoeksvraag te beantwoorden. Reden hiervoor is dat ecologische aspecten en gebrekkig beleid een oorzaak kunnen vormen van geweld. Ook in Rwanda was hier sprake van.

In het volgende hoofdstuk zullen de deze drie disciplines hun antwoord op de hoofdvraag geven, zodat deze antwoorden later geïntegreerd kunnen worden.

Hoofdstuk 2 – Disciplinaire delen

2.1 Algemene Sociale Wetenschappen

If thought corrupts language, language can also corrupt thought

Inleiding

Op 6 april stortte het vliegtuig van de Rwandese president Habyarimana op mysterieuze wijze neer. Wat hierop volgde was één van de meest verschrikkelijke gebeurtenissen van de twintigste eeuw. Tijdens de genocide in Rwanda, die plaatsvond tussen de maanden april tot en met juni 1994, kwamen naar schatting zo'n 500.000 tot 800.000 mensen om het leven. De genocide vond plaats tussen twee bevolkingsgroepen, waarin de meerderheid, de Hutu's (85%), de minderheid, de Tutsi's (15%) ombrachten. Het meest gebruikte wapen tijdens de genocide was een machete. Sommigen hadden 'geluk' en werden in één keer afgeslacht, anderen hadden dit geluk niet en zo werd bijvoorbeeld elke dag een ledemaat afgehakt (Mamdani, 2020). Wat deze genocide onderscheidt van andere genocides, zoals bijvoorbeeld de Holocaust, is in wie het geweld uitvoerden. Waarbij tijdens de Holocaust legerfunctionarissen bevelen kregen om voornamelijk de Joden op een systematische wijze te vervoeren naar een concentratiekamp, om ze daar op grote schaal om het leven te kunnen brengen (Clendinnen, 2002), werd in Rwanda het moorden handmatig uitgevoerd door lokale inwoners (Yanagizawa-Drott, 2013). Maar hoe komt een hele bevolkingsgroep ertoe een andere bevolkingsgroep om te brengen? In dit deelhoofdstuk wordt onderzocht welke sociale processen achter de massamobilisatie van de Hutu's zaten tijdens de genocide en in hoeverre de voedingsbodem die toen gelegd was, vandaag de dag nog bestaat. Om dit te beantwoorden zal aan de hand van een theoretisch kader de situatie voor en na de genocide beoordeeld worden. In hoeverre zijn de omstandigheden veranderd ten opzichte van 1994?

Historische context

Voor het koloniale tijdperk aanbrak, leefden Hutu's en Tutsi's vredig naast elkaar en was de scheidslijn tussen beide groepen fluïde. Wel was een duidelijk machtsverschil zichtbaar. De Tutsi's heersten over de Hutu's. De Tutsi's waren namelijk de rijke inwoners, met veel bezit in de

vorm van geld en vee. Mocht iemand zich in een welvarende situatie bevinden, werd deze automatisch bestempeld als Tutsi. Daarentegen bestond een arme Tutsi niet, deze werd een Hutu genoemd (Bowen, 1996; White, 2009). De overloop in verdeling zorgde ervoor dat het onderscheid tussen de twee groepen moeilijk te definiëren was. Wat de scheidslijn nog meer vervaagde was het feit dat Hutu's en Tutsi's met elkaar trouwden. Ondanks de fluïditeit was je of een Hutu, of een Tutsi en niks er tussenin (Mamdani, 2020).

Aan het eind van de negentiende eeuw werd Rwanda gekolonialiseerd, eerst door Duitsland en vervolgens door België. De klassenverschillen die gebaseerd waren op verwantschap, bleven bestaan (Newbury, 1998). Maar de Belgen versterkten dit verschil door het te baseren op ras (Wielinga, 2014). Ze gaven de Hutu's weer als de oorspronkelijke bewoners en de Tutsi's als 'buitenlanders' (Mamdani, 2020, p. 14). Het raciale verschil was terug te zien in verschillende uiterlijke kenmerken (Mamdani, 2020; White, 2009). De Hutu's waren gemiddeld van lengte en de Tutsi's waren lang en slank. Zo vond een Duitse antropoloog een gemiddeld lengteverschil tussen beide groepen van 12 centimeter. Hiermee werd de hypothese geboren dat de voorouders van zowel de Hutu's als de Tutsi's vanuit andere gebieden naar Rwanda waren getrokken en dat beide groepen wel degelijk anders waren (Mamdani, 2020). Dit versterkte voor de Belgische kolonisten de visie dat deze groepen verschillende 'rassen' waren (White, 2009).

Tijdens de kolonisatie kreeg de Tutsi minderheid de macht van de kolonisten. In de jaren '30 kreeg iedereen een identiteitskaart met daarop hun etnische categorie, óf Hutu óf Tutsi. Hiermee werden de bestaande verschillen benadrukt. De Hutu's die door gebrek aan invloed eigenlijk tweederangsburgers waren, ervoeren dit nu nog sterker. Bovendien versterkte dit het gevoel dat de Tutsi's superieur waren aan de rest van de bevolking (Newbury, 1998).

In de jaren '60 werd Rwanda onafhankelijk en kwamen de Hutu's, vanwege hun meerderheid, aan de macht. Hierbij hielden Hutu's het systeem van etnische scheiding intact. De Hutu overheid vertelde aan de bevolking dat Tutsi's slechte mensen waren, mensen die hun land hadden afgepakt en hen hadden overheerst (White, 2009).

In de periode naar aanloop van de genocide kwam de Rwandese overheid onder het bewind van president Habyarimana, een Hutu extremist. Toen in 1994 het vliegtuig van de

president neerstortte, wees de Hutu overheid de Tutsi's aan als daders, een gebeurtenis die diende als trigger voor de genocide (Des Forges, 2007; White, 2009).

Theoretisch kader

Sociale identiteit

Een mogelijke manier om het verschil tussen de Hutu's en de Tutsi's te verklaren is via de sociale identiteitstheorie, waarbij het gaat om de lens waardoor wordt gekeken door een bepaalde groep. Via deze lens worden situaties, attitudes en andere mensen geïnterpreteerd. Een basiselement van deze theorie is het categoriseren van andere mensen in hun eigen of juist andere sociale groepen. Ook hoe iemand wordt gezien, als een in-group of een out-group member, heeft invloed op hoe diegene door anderen behandeld zal worden (Roozen & Shulman, 2014, p. 166). Wanneer groepen onderling conflict ervaren, trekken ze zich meer op aan groepsgenoten en verwerpen ze buitenstaanders. Door het verschil tussen beide groepen te benadrukken, voelen de groepen zich verheven boven elkaar, ze zijn beter dan de ander (Roozen & Shulman, 2014). Dit beeld van de ander wordt goedgekeurd door de andere groep te schetsen als een bedreiging (Donohue, 2011; Roozen & Shulman, 2014). Door de negatieve formulering van de sociale identiteit van de ander, wordt de eigen groep vanzelf als beter gezien. Hierdoor verliezen individuen die deel uitmaken van de groep hun eigen identiteit. Ze worden gedepersonaliseerd (Roozen & Schulman, 2014, p. 169). Hierbij verlies je al je eigen individuele kenmerken en krijg je enkel een groepsidentiteit. Dit proces van depersonalisatie gebeurt zowel bij in-group als out-group leden. Er zit echter een verschil tussen de uitwerking van de twee groepen. Depersonalisatie van een groepsgenoot leidt vaak tot een positieve associatie voor zichzelf, je ziet de ander als positief en jij bent de ander, dus jij bent ook positief. Bij de groep die gezien worden als buitenstaanders, bestaat deze positieve ervaring niet. Zij kunnen het namelijk ook ervaren als dehumanisatie (Roozen & Shulman, 2014, p. 169). Dehumanisatie is het proces waarbij personen kwaliteiten toegeschreven krijgen die hen als minderwaardig weergeven of zelfs onmenselijk maken (Hogg, 2006). Het dehumaniseren van de ander is een manier om gewelddadig gedrag goed te keuren, want iemand ombrengen is in dit geval geen moord, het is zelfbescherming (Donohue, 2011; Roozen & Shulman, 2014). Het goedkeuren van slecht gedrag tegenover een ander, is tevens terug te zien in het proces van othering. Othering is namelijk een

proces dat draait om uitsluiting, het gaat om de persoon zelf (self, ofwel in-group) en de ander (other, ofwel out-group). Deze uitsluiting kan op basis van uiterlijk maar ook op basis van politieke voorkeuren. Ook hier wordt de ander gezien als iets vreemds, als iets slechter dan de zelf, waarbij inhumane gedrag naar de ander wordt goedgekeurd (Baak, 2019).

Het gestelde verschil tussen Hutu's en Tutsi's is volgens bovenstaande visies geen verschil op basis van etnische achtergrond en uiterlijke kenmerken, maar op basis van wereldbeeld. Zo stelt Schneider dat identiteit slechts een label is. Het heeft geen enkele etnische of culturele basis en hangt niet af van huidig gedrag (2011). Om deze reden en gebaseerd op de gedeelde achtergrond die de Hutu's en de Tutsi's hebben, kan niet gesproken worden van verschillen bevolkingsgroepen, maar verschillende gemeenschappen (Mamdani, 2020).

Propaganda

Een middel om het verschil tussen de zelf en de ander uit te vergroten of te versterken is via propaganda. Propaganda is een middel van overtuiging, van beïnvloeding. Het doel is om individuen de wenselijke ideologie van hun sociale groep in te laten zien en gebaseerd hierop hun visies te laten vormen. Het doel is om de identificatie tussen individuen en de sociale groep waartoe zij behoren, te vergroten (Finlay, 2007; Johnson-Cartee & Copeland, 2003). Een groot deel hiervan is een andere groep in een slecht daglicht stellen (Finlay, 2007). Bij propaganda draait het net zoals bij sociale identiteitstheorie en othering om een sterke binding vormen binnenin een sociale groep.

Propaganda is geen geïsoleerd proces en hangt samen met een aantal factoren, in een bepaalde context. De eerste factor is het al bestaande kennis- en geloofssysteem (Yanagizawa-Drott, 2013; Shiraev & Sobel, 2006). De propaganda moet uitbouwen op bestaande visies die binnen in een groep al bestaan, wil het geloofwaardig zijn (Johnson-Cartee & Copeland, 2003). De tweede factor is beschikbaarheid van informatie. Als andere informatiebronnen bestaan, zijn mensen niet afhankelijk van een enkele bron. De laatste factor is betrouwbaarheid van de bron, zijn er andere bronnen waarmee verkregen informatie vergeleken kan worden? (Yanagizawa-Drott, 2013; Shiraev & Sobel, 2006). Zo blijkt uit onderzoek van Yanagizawa-Drott (2013) dat

mensen die kunnen lezen en schrijven, minder beïnvloed worden door radiopropaganda, omdat ze het kunnen opzoeken en vergelijken met andere informatiebronnen.

Sociale identiteit pre-genocide

Zoals in de bovenstaande historische context wordt weergegeven, bestaat er al eeuwenlang een scheiding tussen Hutu's en Tutsi's, welke niet altijd even duidelijk was. Wat wel duidelijk naar voren komt, is dat beide groepen het niet altijd met elkaar konden vinden. Hutu's zagen de Tutsi's als een bedreiging, omdat Tutsi's over veel land beschikten. Zo stelt Mamdani (2020) dat deze genocide gezien moet worden als natives genocide omdat de genocide gepleegd is door oorspronkelijke inwoners van het gebied (p. 14). Ze moesten de grond beschermen tegen dreigingen van buitenaf, namelijk van de Tutsi's, die in dit geval gezien werden als een groep buitenlanders (Mamdani, 2020). Hierin is een duidelijke verdeling tussen een in-group en een out-group te zien. Een Hutu kan zowel onderdeel van de in-group als de out-group zijn, afhankelijk van uit welk perspectief wordt gekeken.

De haatgevoelens van de Hutu's kwamen ook voort uit het feit dat de Tutsi's werden voorgetrokken door de kolonisten. Zij kregen de machtsposities toebedeeld (Donohue, 2011). Hierdoor belandden de Hutu's in een achtergestelde positie terwijl ze eigenlijk de meerderheid waren, ze beschikten over te weinig middelen om deze machtsposities wel te kunnen vergaren (Mamdani, 2020).

Omdat het verschil tussen Hutu's en Tutsi's vooral voort lijkt te komen uit verschillen in machtsposities en bezit (Mamdani, 2020), lijkt het meer een maatschappelijke verdeling dan een etnische of raciale. Beide groepen spreken dezelfde taal (Rueb, 2019) en hebben een gedeelde geschiedenis. Er wordt gesteld dat het verschil tussen de Hutu's en Tutsi's te herkennen is aan de stem (Mamdani, 2020), het gesprek (Kayumba, 2015), of de aan de argumentatie (Mamdani, 2020).

Maar hoe bleven deze groepen zo anders terwijl ze naast elkaar leefden? Een middel waarmee dit bewerkstelligd werd, was radio-uitzendingen.

In 1993 ontstond de nationale radio, de RTL (Radio-Télévision Libre des Milles Collines), ook wel een haat radiostation genoemd (Yanagizawa-Drott, 2013). Dit radiostation kon door Hutu extremisten gebruikt worden om hun politieke visies over de Tutsi's te verkondigen (Kimani, 2007). Het radiostation was toegankelijk en informeel, (on)bekende mensen konden hun stem laten horen (Des Forges, 2007) en vooral veel jongeren luisterden hiernaar (Mironko, 2007).

Radio was als medium voor de overheid een makkelijke manier om berichten te verspreiden (Des Forges, 2007). In 1992 werd het allereerste televisiestation opgericht en televisies om programma's te bekijken, waren echter schaars (Kamilindi, 2007). Tijdschriften en kranten waren wel aanwezig, maar voorafgaand aan de genocide was zo'n vijftig procent van de bevolking analfabeet (Yanagizawa-Drott, 2013). Het percentage analfabetisme komt voort uit het gebrek aan leescultuur en de bestaande orale cultuur van informatie verspreiding (Ruterana, 2014). Bovendien waren door het heuvelige landschap vele delen van het land slecht bereikbaar (Des Forges, 2007). Door gebrek aan en het kunnen lezen van andere informatiebronnen was men afhankelijk van de radio en de burelen (Yanagizawa-Drott, 2013).

Tijdens deze radio-uitzendingen werden haatdragende teksten gesproken. Woorden zoals 'spiesen' en 'reinigen' moesten het volk overtuigen geweld toe te passen, als vorm van 'zelfbescherming' (Kimani, 2007, p. 111). Tijdens de uitzendingen werd verder gebouwd op het weergeven van de Tutsi's als vijand. Het radiostation legde de focus niet op een bepaald onderwerp, maar op het schetsen van een extremistisch beeld van de identiteit van de out-group, de Tutsi's (Kimani, 2007);

"Tutsi are nomads and invaders who came to Rwanda in search of pasture, but because they are so cunning and malicious, the Tutsi managed to stay and rule. If you allow the Tutsi- Hamites to come back, they will not only rule you in Rwanda" (Mironko, 2007, p. 127).

Tutsi's werden afgebeeld als gevaarlijke mensen die de oorzaak waren voor alle problemen in het land, ze werden gedehumaniseerd door ze tovenaars en kakkerlakken te noemen (Donohue, 2011). De huidige Tutsi's werden gezien als hun Tutsi voorouders, die over de Hutu's hadden

geheerst. Hier werd ingespeeld op de al bestaande angst en onzekerheden die de Hutu's voor de Tutsi's hadden. Door systematische radio-inzet konden percepties worden beïnvloed (Kimani, 2007). Hutu's zouden snel zelf het slachtoffer worden als ze niet zouden handelen (Chalk, 1999).

Tijdens de genocide ging het proces van dehumanisering en aanzetting tot zelfbescherming via radio-uitzendingen door;

“Stand near this place and encircle them and kill them because they are there. [...] You will learn that, our victory against them is certain. It is not even necessary to negotiate with them. We need ammunitions and enough weapons so that we can fight against them” (Donohue, 2011, p. 23).

Bovendien werden in de radio-uitzendingen gedurende de genocide aanwijzingen gegeven over het aanvalsplan. Bijvoorbeeld: “search houses, beginning with those that are abandoned, to search the marshes of the area to be sure no [Tutsi] have slipped in to hide there ... and to search the drains and ditches” (Des Forges, 2007, p. 49). Volgens inwoner van Rwanda, Isidore Kayumba gingen Hutu's hierin mee omdat ze de spullen konden stelen van de mensen die ze ombrachten en hierdoor rijk zouden worden. Bovendien was er geen reden om je schuldig te voelen, omdat je enkel ‘kakkerlakken’ om het leven bracht (Kayumba, 2015), hierin komt duidelijk het dehumaniserend taalgebruik terug.

De radiopropaganda was een proces waarmee extremistische Hutu's klaar gestoomd en gemobiliseerd werden om elk moment te kunnen handelen. De radio-uitzendingen hadden ingespeeld op bestaande conflicten en gevoelens. Hierbij komt het belang van de media naar voren (Des Forges, 2007).

Sociale identiteit post-genocide

Meer dan 25 jaar later bestaat het land nog steeds uit een variëteit aan mensen met verschillende etnische achtergronden. Mensen die de genocide hebben meegemaakt, mensen die zijn gevlucht en later zijn teruggekomen en nieuwkomers. Sinds de genocide is het land nog complexer geworden. Landelijk worden nu vier talen gesproken in plaats van twee, mede door de

nieuwkomers uit Oeganda. Het is niet meer gewenst om mensen als een Tutsi of Hutu aan te zien. Er zijn nu nieuwe categorieën van identificatie aangenomen, Bantu en Hamite, welke gebruikt worden in landen rondom Rwanda (Hintjens, 2008).

Ondanks deze nieuwe classificaties zet de overheid enorm in op het vormen van een inclusieve identiteit en zij laat hiermee eerdere etnische classificaties achterwege. Iedereen is Rwandees (Banyangiriki, 2014; Blouin & Mukand, 2019), iedereen wordt gezien als onderdeel van de in-group. Zo zijn de identiteitskaarten afgeschaft (Hintjens, 2008) en is de geschiedenis voor schoolboeken op het gebied van kolonialisme en de genocide herschreven (Blouin & Mukand, 2019). Kinderen groeien op met het idee van verschillende identiteiten maar niet met het conflict erachter (Rueb, 2019). In schoolboeken wordt namelijk benadrukt dat voor de kolonisatie alles goed verliep. De kolonisten creëerden etnische klassen om Rwandese inwoners tegen op elkaar op te zetten en uit elkaar te houden. Door verzwijging worden etnische verschillen in zijn geheel uit de politiek verwijderd (Hintjens, 2008). Er wordt niet meer gesproken over de processen van dehumanisatie die vroeger plaatsvonden. De overheid doet haar best om verschillen tussen de zelf en de ander te verminderen al dan niet weg te wuiven. Daarentegen stelt Francoise Muteteli in een interview dat de overheid te weinig biedt voor slachtoffers om hun verhaal te doen en hun verdriet kwijt te kunnen. Hiermee kan de rest van de bevolking leren wat voor een schadelijke gebeurtenis de genocide was (Muteteli, 2011).

Eens in de maand zijn mensen met verschillende etnische achtergrond verplicht om in een groep aan project te werken om de maatschappij te verbeteren. Hierbij gaat het niet per se om wat er tijdens het project bereikt of gemaakt wordt, maar om het samenbrengen van mensen in een gemeenschap (Blouin & Mukand, 2019), het creëren van een in-group, met een sociale verantwoordelijkheid (McIntyre & Sobel, 2018). Er zijn immers mensen die moeten leren leven met het feit dat hun burens of omgeving hun familie heeft vermoord, of een poging hiertoe heeft gedaan. Er wordt moeite gedaan tot verzoening maar dit is een langdurig en moeilijk proces (Rueb, 2019).

Uit het werk van Shiraev & Sobel (2006) bleken drie factoren van belang voor de werking van propaganda. De eerste factor, het uitbouwen op bestaande kennis en geloofsystemen, lijkt niet

per se meer op te gaan in Rwanda. Via de radio wordt tegenwoordig een hele andere boodschap verspreid dan vóór de genocide (Yanagizawa-Drott, 2013; Shiraev & Sobel, 2006). Vandaag de dag is Radio Rwanda het grootste radiostation, een staatsbedrijf, welk gezien kan worden als een effectieve manier voor de overheid om haar beleid te verspreiden. Via Radio Rwanda wordt de nationale identiteit aangeprezen (Blouin & Mukand, 2019). In deze radio-uitzendingen wordt geen dehumaniserend taalgebruik meer gebruikt, maar wordt juist ingezet op saamhorigheid. In hoeverre men het met deze boodschap eens is, is onduidelijk. Wel blijkt uit onderzoek van Blouin & Mukand (2019) dat Radio Rwanda luisteraars minder sterk zijn in het herkennen van etniciteit en makkelijker interetnische relaties aangaan of vertrouwen hebben in anderen. Bovendien lijken sommigen gewilliger om persoonlijk contact te hebben met mensen van andere etnische groepen (Blouin & Mukand, 2019).

De tweede factor, de beschikbaarheid van informatie (Yanagizawa-Drott, 2013; Shiraev & Sobel, 2006) is beperkt, omdat de overheid sterk censureert op welke informatie naar buiten komt (Blouin & Mukand, 2019). Zo censureert de overheid onderwerpen die betrekking hebben op etnische classificatie. In de laatste jaren is hier een verschuiving in op te merken waarbij meer en ook commerciële mediastations ontstaan. Rwandezen halen tegenwoordig de meeste informatie niet enkel van de radio, maar in grotere mate van de televisie (McIntyre & Sobel, 2018).

Voor de derde factor, de betrouwbaarheid van een bron (Yanagizawa-Drott, 2013; Shiraev & Sobel, 2006), is verandering te zien. Tussen de 16% en 30% van de bevolking was in 2010 analfabeet, een flinke afname vergeleken met de periode voorafgaand aan de genocide (rond de 50%) (Ruterana, 2014). Uit het werk van Yanagizawa-Drott (2013) blijkt dat de invloed van propaganda vele malen minder was bij mensen die wel konden lezen en schrijven, omdat zij toegang hadden tot meerdere informatiebronnen en de verkregen informatie konden vergelijken.

Conclusie

Een verdeling van groepen in Rwanda bestaat al eeuwen. Voor de kolonisatie was die verdeling vrij fluïde en op basis van bezit tot stand gekomen. Tijdens kolonisatie werd dit verschil aangescherpt door mensen op uiterlijke kenmerken te beoordelen. Deze uiterlijke beoordeling versterkte het groepsgevoel wat er was, de Tutsi minderheid die beschikte over macht en middelen en Hutu's als onderdrukte meerderheid.

Vanwege de hoge mate van analfabetisme en slechte bereikbaarheid in het land, was radiopropaganda een ideale manier voor de extremistische Hutu overheid om de Hutu bevolking aan te zetten tot geweld, onder het mom van 'zelfbescherming'. De Tutsi's werden namelijk gezien als overheersend en vanwege hun vele bezit vormden zij een bedreiging. De radio-uitzendingen speelden in op deze bestaande angst en bestempelden de Tutsi's als een out-group, als kakkerlakken. Radiopropaganda wordt gezien als een manipulerende methode welke een essentiële rol heeft gespeeld in het aanzetten tot genocide.

In welke mate bestaat die voedingsbodem vandaag de dag nog? Tegenwoordig is radio nog steeds een belangrijk communicatiemiddel in Rwanda. De inhoudelijke boodschappen zijn echter veranderd. Hedendaags wordt er ingezet op het creëren van één alomvattende Rwandese gemeenschap. Hieruit blijkt dat radiopropaganda zowel een negatieve (groepsverschillen benadrukken) als positieve (een groepsgevoel) werking kan hebben. Daarnaast lijkt de invloed van radio afgenomen omdat ook televisie als bron beschikbaar is. Bovendien is het percentage van mensen met analfabetisme afgenomen. Hierdoor zijn Rwandezen in staat om hun mening te baseren niet enkel op wat ze horen, maar ook op wat ze zien en lezen.

Zoals George Orwell stelt in zijn werk 1984; *if thought corrupts language, language can also corrupt thought*. Hoelang duurt het voordat de ingeprente manipulatie van de radioboodschappen voorbij is en geen invloed meer heeft op het denken, doen en oordelen? De start is gemaakt, tijd zal het leren.

2.2 Governance for Sustainable Development

Een beschrijving van de relatie tussen landgebruik en conflict, toegepast op de genocide in Rwanda in 1994

1. Inleiding

Conflicten vinden al eeuwenlang in verschillende mate plaats. Een conflict kan een simpele onenigheid zijn dat dagelijks voorkomt, maar het kan ook tot onvergetelijk geweld leiden. In dit onderzoek ligt de focus op extreem gewelddadige conflicten zoals (burger)oorlogen en genocides. Om dat soort extreem gewelddadige conflicten te voorkomen is het van belang om de oorzaken ervan te begrijpen. Een van de mogelijke oorzaken van een conflict kan in landgebruik liggen (Andre & Platteau, 1998). Daarom wordt in dit onderzoek de relatie tussen landgebruik en conflict onderzocht. Er wordt onderzocht welke condities omtrent landgebruik (mogelijk) tot een extreem gewelddadig conflict leiden. Vervolgens wordt deze informatie toegepast op een casestudie: de genocide in Rwanda in 1994. Dit was een conflict dat tot extreem geweld leidde. Uit literatuur blijkt dat een deel van de oorzaak van de genocide in landgebruik lag (Andre & Platteau, 1998). Het doel van dit onderzoek is om te onderzoeken in hoeverre het landgebruik in Rwanda tot de genocide in 1994 leidde. En in hoeverre het landgebruik sindsdien veranderd is. De onderzoeksvraag van dit onderzoek is:

Welke condities omtrent landgebruik kunnen tot conflict leiden? En welke condities leidden tot de genocide in Rwanda in 1994 en in hoeverre zijn die condities veranderd?

2. Theorie

Wat is een conflict? In literatuur is de definitie van conflict een 'competitie en onenigheid over schaarse bronnen zoals land, andere natuurlijke bronnen, banen, diensten van de overheid enzovoort' (Fearon & Laitin, 2011). In dit onderzoek wordt die definitie aangepast zodat de focus meer op extreem gewelddadige conflicten komt te liggen. De definitie die in dit onderzoek gehanteerd wordt is: 'extreem geweld dat tot stand komt door competitie over schaarse bronnen zoals land, andere natuurlijke bronnen, banen, diensten van de overheid enzovoort'.

Hoe ontstaat een conflict? Uit literatuur blijkt dat er verschillende oorzaken kunnen zijn vanuit ecologisch, sociaal en politiek perspectief. In dit onderzoek wordt per perspectief een aantal condities onderzocht waarbij aanwezigheid van die condities tot conflict kan leiden.

2.1 Ecologisch

Het concept van *Malthusian Trap* houdt in dat de populatie van een land groeit door een overvloedige voedselproductie om vervolgens de voedselproductie te overstijgen waardoor er tekorten ontstaan. Tekorten leiden vaak tot conflict omdat er competitie over schaarse bronnen is. Om inzicht te krijgen in hoeverre er sprake is van een *Malthusian Trap* is het van belang om onderzoek te doen naar de ontwikkeling van de bevolkingsdichtheid, de mate van schaarste van land en de hoeveelheid geproduceerd voedsel. (Steinmann et al, 1998) De ecologische condities die tot conflict kunnen leiden zijn weergegeven in de tabel hieronder (tabel 1).

Tabel 1 Condities ecologie

Condities: ecologie

hoge en toenemende bevolkingsdichtheid

toenemende schaarste van land en natuurlijke bronnen

toenemende mate van mislukte oogsten en honger

2.2 Sociaal

Uit de geschiedenis blijkt dat er veel extreme conflicten ontstaan zijn in regio's waar migranten en de inheemse bevolking in contact komen met elkaar. Een conflict tussen migranten en de inheemse bevolking kan begrepen worden door de *sons-of-the-soil* theorie (Fearon & Laitin, 2011). De kern van deze theorie bestaat uit twee condities: (1) er is een conflict tussen een etnische minderheid die in een deel van een land leeft en een andere etnische groep die recentelijk naar datzelfde deel van het land gemigreerd is, maar wel van hetzelfde land afkomstig is. (2) En de etnische minderheid ziet zichzelf als de inheemse groep en vindt dat zij het recht heeft op de natuurlijke bronnen en dergelijke. (Boone, 2017) Migratie resulteert in meer etnische heterogeniteit en in een hogere bevolkingsdichtheid. Zodra de bevolkingsdichtheid te veel stijgt

wordt (vooral) de inheemse bevolking (*Sons of the Soil*) gefrustreerd dat de migranten zoveel land en natuurlijke bronnen in beslag nemen. De aanwezigheid van zowel etnische verschillen als competitie vormt een voedingsbodem voor conflict. Een kleine gebeurtenis tussen de etnische groepen of een aansporing van de politiek kan tot een escalatie leiden. Volgens deze theorie hoeft het echter niet altijd tot een escalatie te komen. Zolang er genoeg middelen van bestaan zijn en de economie door beide groepen versterkt wordt, dan is de kans op een vredige samenleving groot. Zodra er weinig middelen van bestaan en werkgelegenheid is en zodra er weinig opties buiten de regio liggen om naartoe te migreren, dan is de kans op een conflict groot. (Boone, 2017) Uit bovenstaande theorie blijkt dat het relevant is om te onderzoeken in hoeverre er werkgelegenheid in de regio is. Specifieker; carrièremogelijkheden buiten de landbouwsector. Daarbij is het relevant om te onderzoeken of de theorie van *sons-of-the-soil* toepasbaar is.

Tabel 2 *Conditioes sociaal*

Conditioes: sociaal

afnemende werkgelegenheid in de regio

de theorie van *sons-of-the-soil* is toepasbaar

2.3 Politiek

Een andere conditie die tot een conflict kan leiden is politiek. Bijvoorbeeld, conflicten over land(eigenaarschap) gaat vaak niet alleen over land, maar ook over de manier waarop hierover beslist wordt door de overheid (Lund & Boone, 2013). Autoriteit en politieke structuren hebben op hun plaats weer vaak te maken met onder andere mensenrechten en vrouwenrechten. In een pluralistische maatschappij leidt een beslissing van de overheid of een verandering van autoriteit snel tot spanningen (Lund & Boone, 2013). De beslissing wordt vaak gezien als een bevoordeling van de ene etnische groep en als benadeling van de andere etnische groep. De kans op conflicten is dus groter als de autoriteit bij een groep mensen waarbij de meerderheid van eenzelfde etnische groep afkomstig is. Dus, in een agrarische samenleving is een hervorming van landgebruik ook een hervorming van de relatie in de samenleving en tussen de samenleving en de overheid (Lund & Boone, 2013).

Tabel 3 *Conditie politiek*

Conditie: politiek

bediscussieerd beleid omtrent landbezit en landverdeling

meerderheid van de macht bij één etnische groep

aanwezigheid van pluralisme (meerdere etnische groepen)

Samenvattend, uit bovenstaande informatie zijn acht condities gedestilleerd waarbij aanwezigheid tot conflict kan leiden. Zie tabel 4 voor een overzicht.

Tabel 4 *Acht condities waarbij aanwezigheid tot conflict kan leiden*

Categorie	Conditie
Ecologisch	(1) hoge en toenemende bevolkingsdichtheid
	(2) toenemende schaarste van land en natuurlijke bronnen
	(3) toenemende mate van mislukte oogsten en honger
Sociaal	(1) afnemende werkgelegenheid in de regio
	(2) de theorie van <i>sons-of-the-soil</i> is toepasbaar
Politiek	(1) bediscussieerd beleid omtrent landbezit en landverdeling
	(2) meerderheid van de macht bij één etnische groep
	(3) aanwezigheid van pluralisme (meerdere etnische groepen)

3. Methode

Zoals in de inleiding beschreven is wordt er gebruik gemaakt van een casestudie; de genocide in Rwanda in 1994. Reden hiervoor is dat de genocide een extreem gewelddadig conflict was dat een (groot) deel van de verklaring lag in landgebruik. Daarbij is er veel onderzoek naar Rwanda en de genocide in Rwanda gedaan waardoor er veel data en informatie beschikbaar is. Deze casestudie biedt de mogelijkheid om de relatie tussen landgebruik en conflict inzichtelijk te maken. Verder bestaat deze casestudie uit twee delen waarbij eerst onderzocht wordt in hoeverre de condities aanwezig waren voor de genocide (periode 1962-1994). Vervolgens wordt hetzelfde onderzocht voor de periode na de genocide (periode 1995-2019). De methode maakt het mogelijk veranderingen in de voedingsbodem die tot de genocide leidde te ontdekken en

daarmee ook wordt er ook meer inzicht verkregen over de invloed van de condities. Bijvoorbeeld: als alle condities aanwezig waren tijdens zowel de pre-genocide tijd als de post-genocide tijd, maar de genocide heeft niet nog een keer plaatsgevonden, dan impliceert dat dat er meer factoren van belang zijn en dat de aanwezigheid van de condities niet bepalend is voor het ontstaan van een extreem gewelddadig conflict.

Aangezien dit onderzoek binnen zeer beperkte tijd en ruimte uitgevoerd wordt, is het niet mogelijk een volledig valide meetbaarheid te ontwikkelen. In dit onderzoek wordt de aanwezigheid van een conditie beoordeelt met +, - of +/- . Een + wordt gegeven als de conditie expliciet beschreven en benoemd staat in de gebruikte literatuur. Een - wordt gegeven als de literatuur expliciet benoemd dat die conditie niet aanwezig is of als er niets over de conditie geschreven is. Tot slot, een +/- wordt gegeven indien de literatuur expliciet beschrijft dat de conditie deels aanwezig is of als er impliciet over de conditie geschreven wordt.

Dit onderzoek bestaat uit literatuurstudie. Data zal gevonden worden in wetenschappelijke artikelen die te vinden zijn via Google Scholar en Scopus. De voornaamste zoektermen zijn: *malthusian trap, conflict, relation, landuse, rwanda*.

4. Resultaten

4.1 Pre-genocide

4.1.1 Ecologisch

Rwanda is een klein land midden in Afrika. Het land wordt ook wel 'het land van duizend heuvels' genoemd door de grote hoeveelheid heuvels en bergen in het land (Imasiku & Ntagwirumugara, 2019). Het geringe oppervlak en de heuvels zijn nadelig voor de landbouw in Rwanda. Zo vormt erosie een grote dreiging voor de landbouw in Rwanda. Op de helling van het land zorgt regenval ervoor dat 11 ton bodem per hectare per jaar erodeert (Niazi, 2002). De hoeveelheid organisch materiaal in de bodem is gebrekkig en dat vormt een extra limitatie aan de grond van Rwanda. Door een gebrekkige hoeveelheid organisch materiaal in de bodem kan de bodem niet veel kunstmest absorberen en lekt een groot deel hiervan weg. Slechts een deel van het land is erg vruchtbaar omdat het uit vulkanische grond bestaat. Dit bevindt zich in het noorden van het land en als een band langs het Kivu meer. De grootste dreiging voor Rwanda is, volgens sommige experts, een periode van droogte. De enige waterbron van Rwanda is regenval (Niazi, 2002).

Bovenstaande bedreigingen werden versneld werkelijkheid omdat zowel president Kayibana (1962-1973) als president Habyarimana (1973-1994) landbouwhervormingen doorvoerden. Doel was om de landbouw te intensiveren (Niazi, 2002). Weilanden werden gecultiveerd, moerassen werden drooggelegd en bossen werden gekapt. Tussen 1981 en 1991 is de hoeveelheid landbouwgrond met 13% toegenomen. In 1990 is het oppervlak dat bezet was door bos verminderd van 30% tot 7%. Dit leidde tot zowel ecologische als sociale problemen. De hoeveelheid bodemerosie nam toe doordat er meer landbouw werd bedreven op hellingen. Door het cultiveren van weilanden nam het gebruik van kunstmest toe en uiteindelijk leidde dat tot vermindering van de vruchtbaarheid van de grond. Het droogleggen van moerassen zorgde voor meer overstromingen en dus mislukte oogsten. Ook nam de beschikbaarheid van hout af. Als reactie op dit probleem plaatste de overheid eucalyptusbomen. Deze bomen groeien erg snel en vormde een oplossing voor het tekort aan hout. Echter, de wortels van de bomen reiken ver en diep en nemen veel water en voedingsstoffen op waardoor andere gewassen niet konden groeien. Uiteindelijk leidde de landbouwintensivering tot uitputting van de grond en dus tot schaarste (Niazi, 2002). Tussen 1976 en 1983 steeg de voedselproductie met 4,3% en tussen 1984 en 1989 met 1%, terwijl de bevolkingsgroei groter was. In de late jaren 80 en het begin van de jaren 90 van de vorige eeuw, vonden er zelfs hongersnoden in Rwanda plaats (Niazi, 2002).

Door de 20ste eeuw heen groeide de populatie en daarmee de druk op het land. Overheidsinstanties brachten in 1983 een rapport uit waaruit bleek dat de populatiegroei de voedselveiligheid in gevaar bracht. Op dat moment had Rwanda 5,5 miljoen inwoners en werkte 95% daarvan in de agrarische sector. Tien jaar later, in 1993, waren er 7,7 miljoen inwoners en was de voedselproductie in het land niet verbeterd. Sterker zelfs, de voedselproductie werd minder succesvol door bodemuitputting, droogte en overbegrazing. (Magnarella, 2005) Er was duidelijk sprake van een 'Malthusian trap'; dit komt voor als de populatiegroei groter is dan de agrarische productie (Niazi, 2002).

Tabel 5 Beoordeling condities ecologie pre-genocide

Conditie: ecologie	Beoordeling
hoge en toenemende bevolkingsdichtheid	+
toenemende schaarste van land en natuurlijke bronnen	+
toenemende mate van mislukte oogsten en honger	+/-

4.1.2 Sociaal

Naast de schaarste van land waren er ook weinig carrièremogelijkheden buiten de landbouw (Musahara & Huggings, 2004; Andre & Platteau, 1998). Door een gebrek aan carrièremogelijkheden nam de absolute armoede toe en bleven veel jongeren thuis wonen en werkloos. Daarbij komt dat landeigenaren bang waren hun land te verliezen. Zij deden er soms alles aan om dit te behouden, en sloten zich aan bij de beweging en ideeën om Tutsis te vermoorden. Er is bewijs dat politici hun inwoners aanmoedigden om Tutsis en minder radicale Hutus te vermoorden om land in bezit te houden/krijgen. Soms werden mensen die moordpartijen leidden beloond met een stuk land. (Musahara & Huggings, 2004) Door extreme schaarste van land en door het tekort aan carrièremogelijkheden, en dus overlevingskansen, ontstonden er enorme spanningen in de maatschappij (Andre & Platteau, 1998).

Deze spanningen werden ook veroorzaakt door disproportionele immigratie van Tutsi's. In 1959 verhuisde een grote groep Tutsi's naar het oosten van Rwanda (Boone, 2017). In die gebieden vond een constante onderdrukking van de Tusti's plaats (Boone, 2017). Volgens onderzoek van Boone (2017) was de theorie van *Sons-of-the-Soil* aanwezig in Rwanda in de pre-genocide tijd, voornamelijk tussen 1959 en 1990.

Tabel 6 Beoordeling condities social pre-genocide

Conditie: sociaal	Beoordeling
afnemende werkgelegenheid in de regio	+
de theorie van <i>sons-of-the-soil</i> is toepasbaar	+

4.1.3 Politiek

Na de kolonisatie van Rwanda waren president Kayibana (1962-1973) en president Habyarimana (1973-1994), beiden Hutus, aan de macht. Onder hun bewind werd, zoals eerder benoemd, een landhervorming doorgevoerd. Onderdeel daarvan was dat meer land aan de Hutus werd toegewezen. Tien jaar voor de genocide, in 1984, was 50% van de landbouwgrond in bezit van 182.000 boeren terwijl er in totaal 1.112.000 boeren waren. Dit gegeven was niet alleen ernstig omdat er sprake was van bevoordeling, maar ook omdat 90% van de bevolking afhankelijk was van de landbouw. (Andre & Platteau, 1998) Een ander deel van de landhervormingen was de intensivering van landbouw. Deze was succesvoller in het noordwesten van Rwanda. Daar was minder sprake van droogte, regelmatigere regenval en de grond is daar van nature vruchtbaarder. President Habyarimana (1973-1994) komt uit het noorden van Rwanda en steunde de regio daardoor extra in de vorm van financiering, waardoor deze regio meer te verliezen had tijdens hervormingen (Andre & Platteau, 1998). Als gevolg daarvan werd de kloof tussen het noorden en zuiden van Rwanda groter. Die kloof was eerder ontstaan door een machtsrijd tussen twee presidenten die de tegenstellingen tussen Hutus uit het noorden en Hutus uit het zuiden belichtten. Hieruit blijkt dat de meerderheid van de macht bij een etnische groep lag en dat er sprake was van pluralisme.

Tabel 7 Beoordeling condities politiek pre-genocide

Conditie: politiek	Beoordeling
bediscussieerd beleid omtrent landbezit en landverdeling	+/-
meerderheid van de macht bij één etnische groep	+
aanwezigheid van pluralisme (meerdere etnische groepen)	+

4.2 Post-genocide

4.2.1 Ecologisch

In 1999 zijn er doelen geformuleerd in een conceptversie van het nieuwe beleid van Rwanda. Die doelen waren tweeledig: voedselzekerheid creëren en inkomsten vergroten van niet-agrarische activiteiten (Van Hoyweghen, 1999). Over dat laatste meer in paragraaf 4.2.3. Om voedselzekerheid te bereiken moest het landgebruik efficiënter worden aangezien de

hoeveelheid land niet uitgebreid kon/kan worden. Onderdeel van het plan was om het land onder minder boeren te verdelen. De akkerbouwers zijn groter geworden en veel kleine akkerbouwers moeten hun geld nu elders verdienen. Reden hiervoor was dat kleinere akkerbouwers hun gewassen en bodem niet voldoende konden onderhouden door geldtekort. Daardoor mislukten er veel oogsten en was de oogst net genoeg om henzelf te voeden, maar konden er geen gewassen verkocht worden op de markt. Grotere akkerbouwers konden hun grond wel goed onderhouden en konden dus ook gewassen op de markt brengen. Daarbij werd elke regio aangewezen om een bepaald gewas te verbouwen, rekening houdend met het meest geschikte klimaat en bodem. (Van Hoyweghen, 1999)

Het huidige beleid richt zich ook op het oplossen van een hoge populatiedichtheid en de druk die dat veroorzaakt op het land, bodemerosie en degradatie als gevolg van uitputting, en schaarste van bos en natuurlijke voorraden (Musahara & Huggings, 2004).

Ondanks dit bestaande beleid zijn er nog veel risico's voor Rwanda, zo blijkt uit onderzoek van Imasiku en Ntagwirumugara (2019). Zij stellen dat indien Rwanda geen actie onderneemt, de verwachting is dat de volgende uitdagingen zich in 2050 aangediend hebben: overexploitatie van land zorgt ervoor dat het water niet kan weglopen en veroorzaakt overstromingen, spontane nederzettingen veroorzaken aardverschuivingen, een sterke bevolkingsgroei legt druk op beschikbare bronnen en voorzieningen en beschikbare en vruchtbare bodem zal afnemen door het gebruik van veen voor de opwekking van energie. Volgens hen is de voornaamste oorzaak hiervan de sterkte bevolkingsgroei. In 2015 woonden er gemiddeld 445 inwoners per vierkante kilometer en in 2017 waren er in totaal 12,2 miljoen inwoners (UNDP Rwanda, 2020). Het verwachte aantal inwoners in 2050 is 32,1 miljoen (Imasiku & Ntagwirumugara, 2019). Het gebrek aan land dat hierdoor aanwezig is, en komt, zorgt voor uitdagingen op het gebied van de voorziening van energie, water en voedsel, en alle drie hangen samen met landgebruik.

Tabel 8 Beoordeling condities ecologie post-genocide

Conditie: ecologie	Beoordeling
hoge en toenemende bevolkingsdichtheid	+
toenemende schaarste van land en natuurlijke bronnen	+
toenemende mate van mislukte oogsten en honger	+/-

4.2.2 Sociaal

Zoals in paragraaf 4.2.1 beschreven, was één van de doelen van het nieuwe beleid om de inkomsten van niet-agrarische activiteiten te vergroten. Zo staat in het huidige beleid dat Rwanda zich inzet om de negatieve effecten van ondergeschikt kapitaal (kennis, materiaal, geld) op te lossen. Het blijkt dat dit (nog) niet erg succesvol is aangezien er veel werkloosheid en armoede heerste onder de jongere generaties (Andre & Platteau, 1998).

Sinds de genocide lijkt er geen sprake te zijn van aanwezigheid van de *Sons-of-the-soil* theorie. Reden hiervoor is dat literatuur alleen schrijft over de relatie tussen de theorie en conflict in de pre-genocide tijd (Boone, 2017; Fearon & Laitin, 2011). Echter, uit onderzoek van Buckley-Zistel (2006) blijkt dat de vijandige gevoelens tussen Hutu's en Tutsi's weggestopt worden. Het blijkt dat de genocide herinnerd wordt maar er wordt niet openlijk gesproken over de aanleiding hiervan; spanning tussen de Hutu's en Tutsi's. Er is tegenwoordig sprake van een 'gekozen amnesie' als een strategie om de verschillende bevolkingsgroepen in Rwanda vredelievend naast elkaar te laten leven (Buckley-Zistel, 2006). Op het eerste gezicht is de theorie van *Sons-of-the-soil* niet meer toepasbaar, maar aangezien de gevoelens slechts genegeerd worden maar er nog wel zijn, zou men kunnen zeggen dat er niets veranderd is.

Tabel 9 Beoordeling condities sociaal post-genocide

Conditie: sociaal	Beoordeling
afnemende werkgelegenheid in de regio	+/-
de theorie van <i>sons-of-the-soil</i> is toepasbaar	+/-

4.2.3 Politiek

Het nieuwe beleid van Rwanda heeft tot een enorme economische groei geleid, maar het brengt ook risico's met zich mee. De voornaamste reden dat er nog veel risico's bestaan is de houding van en tegenover de overheid. Veel onderzoekers concluderen dat de veranderingen voornamelijk in de socio-economische en politieke sectoren moeten plaatsvinden. De overheid moet bereid zijn anders te regeren en spanningen en verschillen tussen volksgroepen moet verdwijnen. (Meador & O'Brien, 2019) Een voorbeeld hiervan is dat vrouwen nog altijd benadeeld worden (Bayisenge, 2018) en dat de genocide van 1994 nog tot wantrouwen en scepticisme onder de inwoners leidt. Als gevolg hiervan handelt de overheid autoritair en top-down om de rust onder het volk te waarborgen (volgens haar) (Van Hoyweghen, 1999; Gready, 2010).

Sinds 2000 bestaat er (weer) een officieel ministerie in Rwanda dat verantwoordelijk is voor landgebruik, milieu, bos, water en natuurlijke bronnen. Dit ministerie is in 2000 begonnen met het ontwikkelen van zowel beleid als regelgeving omtrent landgebruik. De conceptversie hiervan is door een aantal maatschappelijke actoren gelezen en becommentarieerd, maar uit onderzoek van Musahara en Huggings (2004) blijkt dat de onderhandelingen en beslissingen achter gesloten deuren en binnenkamers plaatsvonden. Zij schrijven: *'key issues were being debated largely behind closed doors'* en *'the real stakeholder is still out of the arena'* (Musahara & Huggings, 2004, p288). De onderzoekers concluderen dat onderhandelingen over nieuw beleid amper gevoerd worden en indien ze gevoerd worden, is dat ad hoc en *'state-minded'* (Musahara & Huggings, 2004, p288). *'Without institutionalized, transparent means by which civil society and citizens can engage with the state, it is difficult to see how Rwanda can move beyond familiar patterns and relationships'* (Gready, 2010, p656). Pas in 2005 is het nieuwe beleid en bijbehorende regelgeving van kracht gegaan (Gready, 2010). Een mogelijke reden van deze houding van de overheid is dat beleidsverandering een gevoelig onderwerp in Rwanda is. Juist omdat er schaarste van land is en juist omdat er een agrarische crisis op de loer ligt. Door de impact van het beleid, de historie en de verschillende meningen is er nooit een beleid openlijk besproken en/of goedgekeurd (Musahara & Huggings, 2004).

Mede door het pluralisme dat in Rwanda heerst(e), is het systeem van landbezit ingewikkeld. Verschillende bevolkingsgroepen kregen verschillende stukken land toegewezen en elke bevolkingsgroep had met andere regels omtrent bezit te maken. De regels van toen zijn nog

steeds deels van kracht, maar de regels zijn ook afhankelijk per regio. Daarbij zijn er nog verschillende factoren die invloed hebben op het systeem van landbezit. Zo zijn er onder meer weinig carrièremogelijkheden naast de akkerbouw, is er landtekort en groeit de bevolking snel. Ten slotte zijn er veel veranderingen en afspraken uitgevoerd die illegaal of niet gedocumenteerd zijn. Deze factoren maken het onderwerp van landbezit erg gevoelig en ingewikkeld (Gready, 2010). Deze problemen staan echter wel beschreven in het huidige beleid van Rwanda en het is het doel om de negatieve effecten van oneerlijke landverdeling op te lossen. Zo staat er dat er gewerkt wordt aan buitensporige verdeling van landbouwgrond onder families; waardoor er een gebrek aan land ontstaat voor steeds meer mensen en voedselonzeekerheid, tekortkomingen en anachronismen van de wet omtrent landbezit, en benadeling en discriminatie van vrouwen (in de context van recht op land voor vrouwen) (Musahara en Hugging, 2004).

De trend van de afgelopen decennia tot 2001 is dat ongelijke verdeling van land toeneemt in Rwanda (recentere cijfers zijn, voor mij, niet bekend). Een mogelijke reden hiervoor is het gebrek aan consensus over de vorm van regeren en dreiging van toekomstige conflicten. De reden dat er een gebrek aan consensus is, is polarisatie van meningen en ideeën die al lange tijd in het land heerst. Deze vorm van polarisatie is gevaarlijk aangezien het racistische en ideologische ideeën onder het volk versterkt en de genocide nog in het geheugen van velen zit... (Musahara & Huggings, 2004).

Tabel 10 Beoordeling condities politiek post-genocide

Conditie: politiek	Beoordeling
bediscussieerd beleid omtrent landbezit en landverdeling	+
meerderheid van de macht bij één etnische groep	-
aanwezigheid van pluralisme (meerdere etnische groepen)	+/-

5. Discussie

De algemene theorie over de relatie tussen landgebruik en conflict lijkt van toepassing te zijn op de casestudie. De condities uit hoofdstuk 2 waren in de pre-genocide tijd aanwezig in Rwanda en hebben inderdaad tot een extreem gewelddadig conflict geleid. Echter, in de post-genocide tijd zijn er wederom veel condities aanwezig, maar heeft het tot vandaag niet tot een conflict geleid.

Tabel 11 geeft een overzicht weer van de aan- en afwezigheid van de condities. De studie van Buckley-Zistel (2006) formuleert dat de kans op herhaling van de geschiedenis wel degelijk aanwezig is aangezien de spanningen tussen de Hutu's en Tutsi's weer openlijk kunnen oplaaien. De reden dat dit nog niet gebeurd is kan zijn dat niet álle condities aanwezig zijn of dat er ook andere factoren invloed op hebben. Zowel uit dit onderzoek als uit de literatuur lijkt er een relatie tussen landgebruik en conflict te zijn, maar het is onduidelijk hoe die relatie is en of er een causaal verband is of niet. Voor vervolgonderzoek betekent dit dat het waardevol zou zijn om meer casestudies te onderzoeken of om een duidelijker beeld te krijgen van de invloed van landgebruik op conflict.

Tabel 11 Beoordeling acht condities waarbij aanwezigheid tot conflict kan leiden

Categorie	Conditie	Beoordeling pre-genocide	Beoordeling post-genocide
Ecologisch	(1) hoge en toenemende bevolkingsdichtheid	+	+
	(2) toenemende schaarste van land en natuurlijke bronnen	+	+
	(3) toenemende mate van mislukte oogsten en honger	+/-	+/-
Sociaal	(1) afnemende werkgelegenheid in de regio	+	+/-
	(2) de theorie van <i>sons-of-the-soil</i> is toepasbaar	+	+/-
Politiek	(1) bediscussieerd beleid omtrent landbezit en landverdeling	+/-	+
	(2) meerderheid van de macht bij één etnische groep	+	-
	(3) aanwezigheid van pluralisme (meerdere etnische groepen)	+	+/-

Dit onderzoek is gebaseerd op kwalitatieve data en dat betekent dat conclusies gebaseerd zijn op interpretaties. Daar hangt een risico aan aangezien elke onderzoeker een andere

interpretatie kan hebben door bijvoorbeeld een andere definitie van een begrip aan te houden. Ook kan een gebrek aan kennis of informatie tot een misinterpretatie leiden. Toch is de betrouwbaarheid van dit onderzoek acceptabel aangezien er een beschrijving van de relatie tussen landgebruik en conflict is gegeven. Deze beschrijving is voornamelijk gebaseerd op bestaande kennis en literatuur. De conclusies omtrent de aan- of afwezigheid van de condities moeten, zoals in hoofdstuk 3 beschreven, kritisch bekeken worden omdat er slechts beperkte mogelijkheden waren om die te onderzoeken.

6. Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat alle condities omtrent landgebruik die tot conflict kunnen leiden aanwezig waren in Rwanda, in de pre-genocide tijd. In de post-genocide tijd zijn er nog steeds veel condities aanwezig. Het blijkt ook dat de kans op nog een genocide aanwezig blijft. Het is daarom mogelijk om heel voorzichtig te concluderen dat de aanwezigheid van de condities deels tot een conflict leidt. Echter, in het huidige Rwanda heerst nog geen conflict dat zo ernstig is als het conflict van 1994. Dat kan erop wijzen dat de oorzaak van conflict niet enkel in landgebruik ligt.

2.3 International Studies

Preventie en mitigatie van genocide door de internationale gemeenschap sinds de Rwandese genocide

Introductie

Rwanda kent een complexe historie van koloniale overheersing, onderlinge machtsstrijd en polarisatie. Na de revolutie in Rwanda tussen 1959 en 1962 werd de koloniale (Tutsi) monarchie omver geworpen en werd een (Hutu) republiek gesticht. Dit leidde tot een grote vluchtelingenstroom van Tutsi's naar naburige landen, waaronder Oeganda. Hier verzamelde een groep vluchtelingen zich in het Rwandees Patriottisch Front (RPF). In 1990 viel het RPF het noorden van Rwanda binnen en ontketende hiermee een burgeroorlog. In de strijd bleek noch de Rwandese Hutu regering, geleid door Juvenal Habyarimana, noch het RPF het beslissende overwicht te kunnen winnen. Beide partijen tekenden in augustus 1993 de Arusha-akkoorden, een vredesovereenkomst die een einde zou moeten maken aan de burgeroorlog. Om te helpen de Arusha-akkoorden in stand te houden werd door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VN) in 1993 onder Resolutie 872 een vredesmissie naar Rwanda gestuurd, de United Nations Assistance Mission for Rwanda (UNAMIR). In de nacht van 6 op 7 april 1994 werden de Arusha-Akkoorden gebroken door een aanslag op het vliegtuig van de Rwandese president Juvenal Habyarimana, waarbij hij overleed. Na al langer oplopende spanningen diende dit als trigger voor het massaal vermoorden van Tutsi's en gematigde Hutu's door de Hutu-aanhangers van de regering (Stanton, 2009).

Op het moment dat de genocide begon, was er al een vredesoperatie van de VN aanwezig in Rwanda. Maar de troepen hadden niet de bevoegdheid, noch de mankracht om de genocide te stoppen of te mitigeren (Carlsson, 2005). De internationale gemeenschap was op de hoogte van de situatie in Rwanda in 1994, maar heeft niet tijdig en daadkrachtig actie ondernomen om de situatie te veranderen. De internationale gemeenschap wordt daarom achteraf beschuldigd van nalatigheid bij het ingrijpen tijdens de genocide (Stanton, 2009; Carlsson 2005). Er is echter veel veranderd sinds 1994 op internationaal niveau ten aanzien van de (morele) plicht van staten om genocides te voorkomen en te mitigeren, onder andere naar aanleiding van de genocide in

Rwanda. De voornaamste verandering is *the Responsibility to Protect* doctrine (R2P). Deze doctrine, door de leden van de VN in 2005 onderschreven, stelt staten moreel verplicht hun bevolking te beschermen tegen genocide, oorlogsmisdaden, etnische zuiveringen en misdaden tegen de menselijkheid. Ook stelt de doctrine de internationale gemeenschap moreel verplicht andere staten te helpen met het uitvoeren van deze verantwoordelijkheden en actie te ondernemen ter bescherming van de burgerbevolking wanneer de verplichtingen niet worden behaald. Deze actie kan variëren van economische sancties tot humanitaire interventie (Paris, 2014).

De R2P doctrine wordt echter sinds haar ontstaan ook bekritiseerd (Paris, 2014; Borgia, 2015). Er wordt daarom getwijfeld of R2P wel zo'n grote verandering is in de preventie en mitigatie van een genocide. In deze scriptie zal deze twijfel nader onderzocht worden: in hoeverre is *the Responsibility to Protect* doctrine sinds het einde van de Rwandese genocide effectief gebleken? Door te onderzoeken wat er veranderd is sinds 1994 op het gebied van de plicht van staten om een genocide te voorkomen en te mitigeren, kan ook antwoord gegeven worden op de vraag of de introductie van R2P ook voor Rwanda een garantie biedt dat er bij toekomstig massaal geweld wel door de internationale gemeenschap zal worden ingegrepen. Dergelijke vragen dragen bij aan het antwoord op de algemene hoofdvraag van dit onderzoek: in hoeverre is de voedingsbodem die tot de genocide in Rwanda in 1994 leidde veranderd?

In het eerste hoofdstuk van dit disciplinaire onderzoek zal gekeken worden naar wat de situatie in Rwanda in 1994 was rondom de plicht van de internationale gemeenschap om een genocide te voorkomen en/of mitigeren. Wat heeft er in 1994 in Rwanda toe geleid dat er niet tijdig en daadkrachtig is ingegrepen in de genocide door de internationale gemeenschap? In het tweede hoofdstuk zal er onderzoek gedaan worden naar de belangrijkste verandering in de plicht van de internationale gemeenschap om een genocide te voorkomen en/of mitigeren: *the Responsibility to Protect*. Wat houdt R2P precies in? En werkt R2P ook in de praktijk? Deze vragen zullen worden beantwoord aan de hand van de *case study* van Libië.

Hoofdstuk 1: Mitigatie en Preventie in 1994

Voordat de genocide uitbrak in de nacht van 6 op 7 april waren er al genoeg waarschuwingen voor het opkomende geweld. De Canadese commandant van de VN vredesmissie UNAMIR, Dallaire, had meerdere malen gevraagd een actieve rol te mogen spelen in onderzoek naar wapenvorraden en Tutsi-registratielijsten in Rwanda, maar werd telkens gewezen op het beperkte mandaat van UNAMIR. UNAMIR was uitsluitend bedoeld als vredesmissie en moest een neutrale derde partij blijven, dit betekende dus ook geen verder onderzoek naar dergelijke activiteiten. Op 23 februari wees Dallaire nogmaals met urgentie bij het Secretariaat van de VN op de inmiddels overvloedige informatie over wapendistributie, lijsten met doelwitten van death squads en de planning van demonstraties en civiele onrust. Maar geen van alle waarschuwingen, niet alleen die van Dallaire, kregen gehoor bij de internationale gemeenschap (Carlsson, 2005; Stanton, 2009).

Pas toen de Arusha-Akkoorden verbroken werden en de massamoord op de Tutsi's en gematigde Hutu's begon, werd er voor het eerst gediscussieerd over verdere actie door de Veiligheidsraad en het Secretariaat van de VN. Pas op 21 april werd besloten dat UNAMIR van 2539 soldaten naar 270 soldaten gereduceerd moest worden. De troepen zouden gevaar lopen en mochten zich verder niet mengen in de 'burgeroorlog' in Rwanda (Stanton 2009). De secretaris-generaal van de VN vroeg later in een bezorgde brief aan de Veiligheidsraad om actie te ondernemen tegen de - volgens hem plaatsvindende - genocide. De Veiligheidsraad nam pas op 17 mei weer een resolutie aan met daarin een wapenembargo voor Rwanda en een versterking van de troepen van UNAMIR. De veiligheidsraad kon het echter niet eens worden over de benoeming van de situatie en weigerde de situatie een genocide noemen (Carlsson, 2005).

De nieuwe resolutie kreeg maar een matig antwoord en tegen de tijd dat het RPF op 18 juli, 100 dagen na de uitbraak van de genocide, de controle over Rwanda had gewonnen, waren er nog maar 550 UNAMIR troepen aanwezig. Dat is slechts een tiende van de geautoriseerde troepen door de Veiligheidsraad (Carlsson, 2005).

De internationale gemeenschap heeft niet geprobeerd de genocide te voorkomen of te mitigeren, maar was de internationale gemeenschap hier wel toe verplicht? Zoals al eerder

benadrukt was UNAMIR een vredesmissie onder het mandaat van hoofdstuk 6 van het VN Handvest en dus niet bevoegd om actie te ondernemen die de neutraliteit van de troepen in gevaar kon brengen. Hierdoor kon door UNAMIR echter ook geen actie ondernomen worden om de genocide te voorkomen en te mitigeren, ondanks haar doel om de vrede te bewaren (Veiligheidsraad, 1993).

Het Handvest van de VN benadrukt de soevereiniteit van staten. Staten moeten zich onthouden van bedreiging van het gebruik van geweld tegen de territoriale integriteit en de politieke onafhankelijkheid van een staat. Er mag geweld gebruikt worden wanneer er door de Veiligheidsraad is vastgesteld dat er een verbreking van de vrede of een daad van agressie is geweest en de Veiligheidsraad dat toestaat. Er mag ook geweld gebruikt worden in het geval van zelfverdediging tegen een agressor totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen heeft genomen om de internationale vrede en veiligheid te waarborgen (Veiligheidsraad, 1945). Een internationale interventie in de burgeroorlog in Rwanda is volgens het VN Handvest zonder goede aanleiding dus in strijd met de soevereiniteit van Rwanda: dit is de reden dat UNAMIR zo'n beperkt mandaat had, wanneer het actie zou ondernemen en een partij zou kiezen zou de vredesmissie een militaire interventie zijn geworden en dat is zonder bevoegdheid van de Veiligheidsraad niet toegestaan.

In de nasleep van de Tweede Wereldoorlog was er naast het ontstaan van de behoefte om een Handvest te ontwikkelen ten behoeve van de soevereiniteit van staten, ook de behoefte aan een regeling ter bescherming van mensenrechten. Aan de hand hiervan werd onder Resolutie 260 in 1948 de Genocide-Conventie aangenomen in de VN. Deze conventie maakt genocide een misdad onder de internationale wet en verplicht staten daarmee de conventie na te leven. De conventie definieert wat een genocide inhoudt en wanneer iemand gestraft kan worden voor genocide. De conventie stelt staten echter niet verplicht om een genocide te voorkomen of te mitigeren. De conventie geeft staten wel expliciet de mogelijkheid om een vermoedelijke genocide voor de Veiligheidsraad te brengen, zodat deze kan handelen naar de situatie, maar ook dit is niet verplicht (Veiligheidsraad, 1948).

Toen de secretaris-generaal van de VN de Veiligheidsraad een brief stuurde met daarin de oproep actie te ondernemen tegen de genocide, was de Veiligheidsraad dus niet legaal

verplicht actie te ondernemen tegen de Rwandese genocide. Erkenning van een situatie als genocide brengt wel, ook aan de hand van de Genocide-Convention, een morele verplichting met zich mee. Ook een morele plicht kan grote politieke gevolgen hebben. De Veiligheidsraad benoemde de situatie in Rwanda daarom des tijds geen genocide, maar een burgeroorlog en bevond zichzelf daarom ook niet verplicht in te grijpen in Rwanda. Er was namelijk geen politieke wil binnen de internationale gemeenschap om actie te ondernemen in Rwanda (Carlsson, 2005; Stanton, 2009). Deze afwezigheid van politieke wil komt onder andere voort uit de mislukking van eerdere humanitaire interventies in onder andere Somalië. Er kwamen hier achttien Amerikanen om het leven. Dit leidde tot een politieke terughoudendheid bij een nieuwe militaire inmenging in Afrikaanse politiek, wat in elk geval heeft bijgedragen aan de dood van 500.000 tot 800.000 Rwandezers (Stanton, 2009).

Hoofdstuk 2: the Responsibility to Protect in Libië

The Responsibility to Protect Doctrine

Sinds de genocide in Rwanda is de discussie over de plicht van staten om een genocide te voorkomen en te mitigeren opgelaaid. Uit verschillende rapporten van de VN Algemene Vergadering is een nieuwe doctrine gecreëerd om het idee van staatssoevereiniteit en mensenrechten beter te verenigen, namelijk *the Responsibility to Protect* doctrine (Borgia, 2015). Er vond een verschuiving plaats binnen de internationale gemeenschap van het idee dat staten slechts soevereine staten zijn met eigenbelangen, naar het idee dat de burgermaatschappij als geheel ook belangen kent die nagestreefd moeten worden (Borgia, 2015). Soevereiniteit betekende niet meer slechts het recht om met rust gelaten te worden, maar ook de verantwoordelijkheid om de taken uit te voeren van een effectieve overheid. Soevereiniteit werd dus niet langer een recht, maar een verantwoordelijkheid ten opzichte van de inwoners om door middel van mensenrechten een houdbare levensstandaard te ontwikkelen (Borgia, 2015).

De principes van R2P werden in 2009 door Ban Ki-moon, de secretaris-generaal van de VN, in drie pilaren onderverdeeld. De eerste pilaar is de verantwoordelijkheid van elke staat om zijn eigen bevolking te beschermen tegen genocide, oorlogsmisdaden, etnische zuiveringen en misdaden tegen de menselijkheid. De tweede pilaar bevat verschillende vormen van

internationale hulp om staten te helpen aan de verplichtingen te voldoen, zoals technische, financiële en militaire hulp. De derde pilaar behelst dwingende maatregelen om de staat aan zijn verplichtingen te laten voldoen. Dit varieert van economische sancties tot preventieve humanitaire interventie (Paris, 2015).

R2P haalt zijn recht om te interveniëren uit het vernieuwde idee van soevereiniteit. Een staat heeft namelijk volgens R2P geen soevereine rechten meer als het niet voldoet aan zijn verplichtingen tegenover zijn bevolking. Er mag dan militair geïntervenieerd worden ter bescherming van deze nationale bevolking. R2P is in tegenstelling tot het VN Handvest en de Genocide-Conventie niet legaal bindend en dus geen verplichting (Borgia, 2015).

Case study: Libië 2011

Ondanks dat R2P niet legaal bindend is brengt het wel een grote morele plicht met zich mee bij een dreiging van genocide, oorlogsmisdaden, etnische zuiveringen of misdaden tegen de menselijkheid. In de rest van dit hoofdstuk zal aan de hand van de *case study* Libië onderzocht worden of R2P effectief is gebleken sinds de Rwandese genocide.

Historische context

Op 15 februari 2011 werd er in verschillende Libische steden gedemonstreerd tegen het onderdrukkende regime van kolonel Moammar al-Qadhafi. De protesten escaleerden al snel tot een opstand en tegen het einde van de maand waren grote delen van Libië al in handen van de rebellen, waaronder de belangrijke stad Benghazi. In reactie op het geweld van de rebellen lanceerden Qadhafi en zijn aanhangers de tegenaanval. Op 22 februari gaf Qadhafi een speech van meer dan 70 minuten op de televisie waarin hij de rebellen in Benghazi bedreigde met zwaar geweld, dit tot schrik van de internationale gemeenschap. In zijn speech vertelde Qadhafi dat zijn troepen er aan kwamen, dat ze de rebellen zouden vinden in hun schuilplekken en geen genade zouden tonen (Paris, 2014). Ter bescherming van de burgerbevolking van Libië nam de Veiligheidsraad op 17 maart 2011 Resolutie 1973 aan. Deze resolutie gaf de lidstaten de mogelijkheid om 'alle benodigde maatregelen te treffen' om de burgerbevolking te beschermen tegen het geweld van het regime van Qadhafi. Een coalitie van staten heeft bijgedragen aan de militaire interventie, met als hoofdrolspelers het Verenigd Koninkrijk (VK) en Frankrijk. De coalitie

steunde de rebellen die zich onder het *National Transitional Council* hadden verzameld (Adler-Nissen & Pouliot, 2014). Op 20 oktober 2011 werd kolonel Qadhafi na maanden van burgeroorlog afgezet en gedood. De burgeroorlog eindigde hiermee officieel op 23 oktober en de militaire interventie werd gestaakt. De rust was hiermee echter nog niet wedergekeerd: er wordt tot op de dag van vandaag zwaar gevochten om de macht in Libië (NOS, 2011).

R2P in de praktijk

De militaire interventie in Libië was de eerste grote test voor R2P. Er vond namelijk een grootschalige militaire interventie plaats tegen de wensen van het doelwit in (het regime van kolonel Qadhafi) om de bevolking te beschermen. In Resolutie 1973 benoemde de Veiligheidsraad de principes van R2P expliciet als verantwoording voor de militaire interventie:

“Reiterating the responsibility of the Libyan authorities to protect the Libyan population and reaffirming that parties to armed conflicts bear the primary responsibility to take all feasible steps to ensure the protection of civilians” (Veiligheidsraad, 2011, p.1).

De R2P doctrine leek dus in de Libische case te werken, maar er is tijdens en na de militaire interventie veel kritiek gekomen op de militaire interventie en de toepassing van R2P (Paris, 2014; Borgia, 2015).

Bij de militaire interventie in Libië namen Frankrijk en het VK het voortouw bij het opstellen van de militaire interventie en de uitvoering daarvan (Haesebrouck, 2016). De interveniërende staten, voornamelijk Frankrijk, worden door Davidson (2016) en Paris (2014) er echter van beschuldigd niet alleen gemotiveerd te zijn door altruïstische doelen, maar ook door eigenbelangen. In deze kritiek schuilt een structureel probleem van R2P dat door Roland Paris (2014) het *mixed motives problem* wordt genoemd.

In een rapport gepubliceerd door het Britse *House of Commons Foreign Affairs Committee* (2016) wordt aan de hand van Amerikaanse inlichtingen geconcludeerd dat president Sarkozy verschillende eigenbelangen had bij de militaire interventie in Libië. Deze eigenbelangen komen allemaal neer op de versterking van de internationale positie van Frankrijk in de

wereldmachtsverhouding of op de versterking van de binnenlandse politieke positie van Sarkozy en zijn partij. Volgens Paris is het feit dat staten zoals Frankrijk claimen dat ze uit altruïstische motieven handelen, maar in werkelijkheid een dubbele agenda hebben, problematisch voor de legitimiteit en geloofwaardigheid van een humanitaire interventie aan de hand van R2P (Paris, 2014).

Het tweede structurele probleem is volgens Paris *the counterfactual problem*. Wanneer een preventieve humanitaire interventie geslaagd is kan niet bewezen worden dat deze geslaagd is omdat er geen massaal geweld heeft plaatsgevonden. Dit ondermijnt de legitimiteit van R2P aangezien zijn werking nooit aangetoond kan worden. Er werd na afloop van de militaire interventie in Libië veel getwijfeld aan hoe serieus de dreiging van Qadhafi nu eigenlijk was. Naast Qadhafi's woorden was er geen ander bewijs dat Qadhafi mogelijk in staat zou zijn een deel van zijn burgerbevolking om te brengen in massamoord (The House of Commons Foreign Affairs Committee, 2016). Dergelijke claims kunnen nooit weerlegd worden.

The conspicuous harm problem laat zien dat de voordelen van een preventieve humanitaire interventie niet goed zichtbaar zijn, maar de nadelen wel. Er zijn bij militaire interventies vrijwel altijd ongelukken en bijkomende schade, zo ook in Libië. De beelden van de Libische oorlog riep de vraag op of een humanitaire interventie, die grote schade zou moeten voorkomen, wel mogelijk zou zijn zonder zelf grote schade aan te richten (Paris, 2014). Verder wijst Paris (2014) op *the end-state problem*. Toen de buitenlandse troepen de burgerbevolking in Benghazi beschermd hadden tegen de troepen van kolonel Qadhafi liepen ze tegen een volgend probleem aan: hoe konden de troepen zich weer terugtrekken zonder dat de bevolking weer voor diezelfde bedreigende situatie zou komen te staan? Om de dreiging weg te nemen moest óf het regime van kolonel Qadhafi omver geworpen worden óf een langdurige vredesoperatie de rust tussen de twee partijen proberen te bewaren. Zowel het aanbrengen van zo'n grote politieke verandering als het langdurig vestigen van buitenlandse troepen in Libië ging het mandaat van de humanitaire interventie te boven (Paris, 2014). Met een humanitaire interventie op basis van R2P kan de burgerbevolking dus maar slechts tijdelijk beschermd worden.

Er zijn omstandigheden waarbij de burgerbevolking bedreigd zal worden, maar waar de internationale gemeenschap niet kan handelen of er voor kiest niet te handelen. Dit is het

inconsistency problem (Paris, 2014). Zoals al eerder genoemd handelen staten vrijwel nooit alleen uit altruïstische motieven bij een militaire interventie. Davidson (2016) maakt in zijn artikel duidelijk dat de keuze van staten om militair te interveniëren van verschillende factoren afhangt. Hij brengt deze factoren in kaart aan de hand van de keuze van het VK en Frankrijk om te interveniëren in Libië in 2011. Volgens Davidson houden staten rekening met de dreiging voor de eigen staat, het behoud van prestige binnen de internationale gemeenschap, effectiviteit, kosten en de internationale- en nationale opinie over een interventie. Al deze verschillende factoren zorgen er voor dat er in sommige gevallen *wel* militair geïntervenieerd zal worden en in andere gevallen niet. Enkel een bedreiging van de burgerbevolking is dus niet altijd genoeg motivatie om militair te interveniëren, maar dit ondermijnt de legitimiteit en betrouwbaarheid van R2P zeer.

Aan de hand van de bespreking van de Libische *case study* en een evaluatie van studies die daarna zijn verschenen worden de structurele problemen van R2P duidelijk. Er is sprake van een paradox: als er geen humanitaire interventie plaatsvindt wordt R2P bekritiseerd als niet-effectief, maar ook als er *wel* een preventieve humanitaire interventie wordt uitgevoerd en deze wellicht slaagt, wordt R2P nog steeds bekritiseerd als niet-effectief.

Conclusie

De internationale gemeenschap heeft in Rwanda in 1994 verschillende malen de kans gehad om de genocide te voorkomen en mitigeren aan de hand van de Genocide-Conventie. Volgens verschillende vooraanstaande onderzoekers heeft de internationale gemeenschap zijn morele verantwoordelijkheid geprobeerd te ontlopen door de situatie in Rwanda niet te erkennen als genocide. Er was niet genoeg politieke wil, onder andere door de traumatische gebeurtenissen in Somalië, om een militaire interventie te ondernemen en de Tutsi's in Rwanda te helpen. De grootste verandering die heeft plaatsgevonden sinds de Rwandese genocide rondom de plicht van staten om een genocide te voorkomen/mitigeren is *the Responsibility to Protect* doctrine. Er is daarom in dit onderzoek onderzocht in hoeverre deze doctrine effectief is geweest en dus ook effectief kan zijn bij het voorkomen van genocide, oorlogsmisdaden, etnische zuiveringen en misdaden tegen de menselijkheid in de wereld in het algemeen en in Rwanda in het bijzonder.

Er is aan de hand van de *case study* van Libië in 2011 gebleken dat R2P verschillende structurele problemen heeft. Libië was de eerste echte test voor R2P en daarom van belang om te bepalen of R2P effectief is bij het voorkomen van een genocide. Er heeft in Libië geen genocide of internationale misdaad plaatsgevonden, maar er zijn wel vijf verschillende structurele problemen geconstateerd die de legitimiteit en effectiviteit van R2P kunnen ondermijnen. Het eerste probleem is dat staten gemixte motieven hebben interventies en humanitaire interventies dus vrijwel nooit alleen op altruïstische motieven zijn gebaseerd. Het tweede probleem is dat er nooit bewezen kan worden dat een humanitaire interventie is geslaagd, omdat er preventief gehandeld wordt en er dus geen massaal geweld heeft plaatsgevonden. Het derde probleem is dat humanitaire interventies vaak zelf schade en ongelukken veroorzaken, terwijl de interventie is bedoeld om dit te voorkomen. Daarnaast is wanneer een humanitaire interventie slaagt in het beschermen van de burgerbevolking, de dreiging nog niet weggenomen en deze wegnemen gaat het mandaat van een humanitaire interventie vaak te boven. Als laatste zijn er omstandigheden waar de burgerbevolking zal worden bedreigd, maar er niet zal worden ingegrepen. Staten baseren hun keuze om militair te interveniëren namelijk op verschillende factoren, enkel altruïstische motieven zijn vaak niet genoeg. De structurele problemen leiden tot de paradox van R2P: R2P wordt als niet-effectief bestempeld wanneer een genocide (of andere internationale misdaad) niet wordt voorkomen of gemitigeerd, maar R2P wordt eveneens als niet-effectief bestempeld wanneer het wel slaagt in het voorkomen en mitigeren van een genocide (of internationale misdaad).

Ondanks dat goede preventieve humanitaire interventies in de praktijk moeilijk te realiseren zijn, maakt de verandering in de manier van denken over de verantwoordelijkheid van staten bij het voorkomen en mitigeren van genocides wel een verandering op internationaal niveau. De omslag in de manier van denken, die R2P representeert, laat zien dat de internationale gemeenschap zich nu ten opzichte van 1994 wel degelijk meer moreel verantwoordelijk voelt om genocides te voorkomen en mitigeren en in dat opzicht is R2P dus effectief gebleken. Er is ten opzichte van 1994 meer politieke wil om militair te interveniëren. Door de structurele problemen is het echter nog steeds mogelijk dat de internationale gemeenschap nalatig zal zijn bij een genocide, ondanks de gegroeide politieke wil en groter gevoel van morele verantwoordelijkheid.

Of R2P een verandering in de voedingsbodem in Rwanda kan maken ten opzichte van 1994 hangt dus af van of de nationale- en internationale politieke situatie op dat moment een humanitaire interventie toelaat.

Hoofdstuk 3 – Common Ground

Bij interdisciplinair onderzoek is het van belang om eerst verschillen tussen disciplinaire inzichten in kaart te brengen, alvorens inzichten te integreren. Verschillende inzichten kunnen namelijk tot conflicten leiden, in de vorm van tegenstrijdige inzichten, aannames of concepten (Repko & Szostak, 2017). Dit proces wordt weergegeven in de *common ground* (Repko & Szostak, 2017, p. 269). In dit onderzoek worden in eerste instantie de verschillen tussen concrete inzichten geïdentificeerd, vervolgens worden deze verklaard aan de hand van wetenschapsfilosofische inzichten.

Om *common ground* te ontwikkelen worden in dit hoofdstuk eerst de belangrijkste inzichten van de drie disciplinaire delen weergegeven (paragraaf 3.1). Vervolgens worden de conflicten tussen de disciplinaire inzichten geïdentificeerd en opgelost (paragraaf 3.2). Dat houdt in dat er een gezamenlijke taal of ‘gegevenslandschap’ ontwikkeld wordt waardoor onderzoekers uit verschillende disciplines op dezelfde lijn liggen. Paragrafen 3.3 en 3.4 beschrijven de verhoudingen tussen de disciplinaire inzichten, op een tweelaagse wijze: de verhoudingen in de pre-genocide en in de post-genocide (de huidige) tijd. Reden hiervoor is dat dit een vergelijkend onderzoek is waarbij gekeken wordt in hoeverre de huidige voedingsbodem veranderd is ten opzichte van de pre-genocide voedingsbodem.

3.1 Disciplinaire inzichten

De drie disciplines geven verschillende inzichten in de voedingsbodem die tot de genocide in Rwanda leidde. Vanuit G4SD speelt een transparante manier van beleidsontwikkeling een essentiële rol, een goed functionerend systeem omtrent landgebruik kan conflicten voorkomen. De oorsprong van dit inzicht ligt in de assumptie dat het gedrag van de mens beïnvloed wordt door instituties en dat het gedrag daardoor tot op zekere hoogte te voorspellen is. Dit houdt in dat het gedrag deels gestuurd wordt door regels en instituties en dat men aan de hand van een specifiek beleid bepaalde gedragspatronen kan verwachten. Verder blijkt uit het disciplinaire deel van G4SD dat de aanwezigheid van onderstaande acht condities tot extreem gewelddadig conflict kunnen leiden:

- hoge en toenemende bevolkingsdichtheid;

- toenemende schaarste van land en natuurlijke bronnen;
- toenemende mate van mislukte oogsten en honger;
- afnemende werkgelegenheid in de regio;
- de theorie van *sons-of-the-soil* is toepasbaar;
- bediscussieerd beleid omtrent landbezit en landverdeling;
- meerderheid van de macht bij één etnische groep; en
- aanwezigheid van pluralisme (meerdere etnische groepen).

Wat betreft dit disciplinaire onderzoek is de voedingsbodem die in 1994 tot de genocide leidde amper veranderd: vandaag de dag zijn nog nog altijd zes van de acht condities (deels) aanwezig.

Het voornaamste inzicht vanuit ASW is dat radiopropaganda als hulpmiddel dient bij het implementeren van bestaande visies op etnische classificering. Radio was een van de weinige communicatiemiddelen in Rwanda door het heuvelige landschap, hierdoor was het voor veel mensen een van de weinige informatiebronnen. Bovendien was ongeveer de helft van de bevolking analfabeet in 1994, waardoor de beschikbare informatie in tijdschriften en kranten niet meegenomen kon worden. Tegenwoordig zijn er meer informatiebronnen, zoals televisie, beschikbaar. Daarnaast is het percentage analfabeten afgenomen. Radiopropaganda wordt nog steeds gebruikt, maar de inhoud is veranderd; van verschillen benadrukken naar het creëren van een gezamenlijke identiteit. Voor het handelen van mensen moet er rekening gehouden worden met de assumptie dat mensen geen rationele actoren zijn, maar beïnvloed worden door hun omgeving en handelen volgens hun (groeps)identiteit.

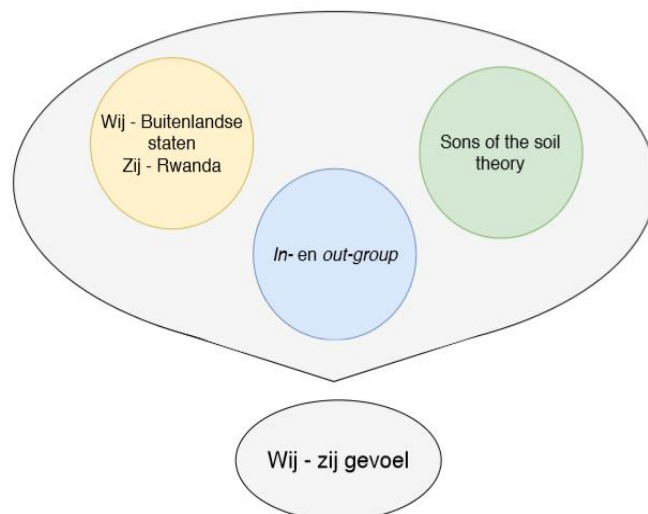
Vanuit het onderzoek van IS is naar voren gekomen dat beleid kan helpen bij het voorkomen van conflicten, maar dat betekent niet dat een conflict voorkomen wordt als er beleid is. De mindset van staten en hun overheden blijkt vooral belangrijk te zijn. Deze mindset ten opzichte van het mandaat van de VN is veranderd sinds 1994: de VN zegt tegenwoordig sneller in te willen grijpen als er een genocide dreigt en meer preventief werk te doen. Maar dit is geen garantie dat genocides in de toekomst voorkomen worden. De achterliggende assumptie is dat staten vanuit een bepaalde mate van eigenbelang handelen en niet alleen vanuit altruïstische motieven. De oorsprong van dit inzicht ligt in de assumptie dat de mens en dus staat die de mens

representeert deels rationeel is en de afweging maakt of het gedrag wenselijk voor hem- of haarzelf is.

3.2 Identificatie van disciplinaire overeenkomsten en verschillen

In de vorige paragraaf zijn de disciplinaire inzichten beschreven. In deze paragraaf worden de conflicten tussen de disciplinaire inzichten opgelost, ofwel, er wordt *common ground* gecreëerd (Repko & Szostak, 2017, p. 269). Elke discipline hanteert een eigen vocabulaire en dit kan zorgen voor conflict, daarom wordt hieronder een gezamenlijke vocabulaire ontwikkeld.

In alle disciplinaire delen is er sprake van een spanningsveld tussen twee verschillende groepen. Dit spanningsveld wordt in elke discipline anders genoemd. Om dit te overbruggen wordt een nieuwe definitie gegeven voor de onderliggende assumptie, middels de techniek van herdefinitie (Repko & Szostak, 2017). In het disciplinaire deel van G4SD is het spanningsveld terug te zien in de *sons-of-the-soil* theorie. Hierbij gaat het erom dat de Tutsi's meer land bezitten dan de Hutu's. Er is competitie tussen de ene bevolkingsgroep en de andere bevolkingsgroep wat betreft land eigenaarschap. Bij ASW is er sprake van een *in-group* en een *out-group*, waarbij sociale processen, onder andere radiopropaganda, de ervaring van *in-group* en *out-group* vergroten of verkleinen. Bij IS is er sprake van een visie van de buitenlandse staten versus Rwanda bij het idee van soevereiniteit. Hierbij wordt benadrukt dat staten wezenlijk verschillende entiteiten zijn en dat iedere staat daarom het recht heeft zelf te bepalen wat goed en slecht is voor die staat. De nieuwe definitie van de achterliggende assumpties is 'wij-zij gevoel'. De totstandkoming van het nieuwe begrip is visueel weergegeven in figuur 3.1.

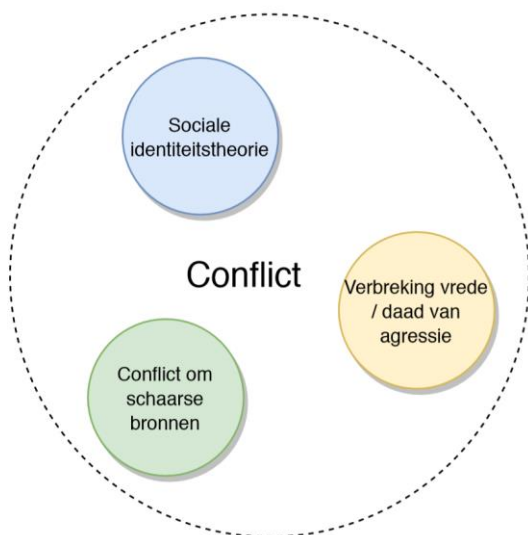

Figuur 3.1

Het tweede verschil tussen de disciplinaire delen is het verschil in de definitie van conflict. Deze definitie moet uitgebreid worden om de integratie uiteindelijk mogelijk te maken. De definitie wordt uitgebreid aan de hand de extensie techniek van Repko & Szostak (2017). Extensie is nodig als een concept in meerdere disciplines voorkomt maar uitgebreid moet worden om het concept een bredere betekenis te geven. Zodanig dat het concept niet alleen in een specifieke discipline relevant is, maar ook in het algemeen (Repko & Szostak, 2017).

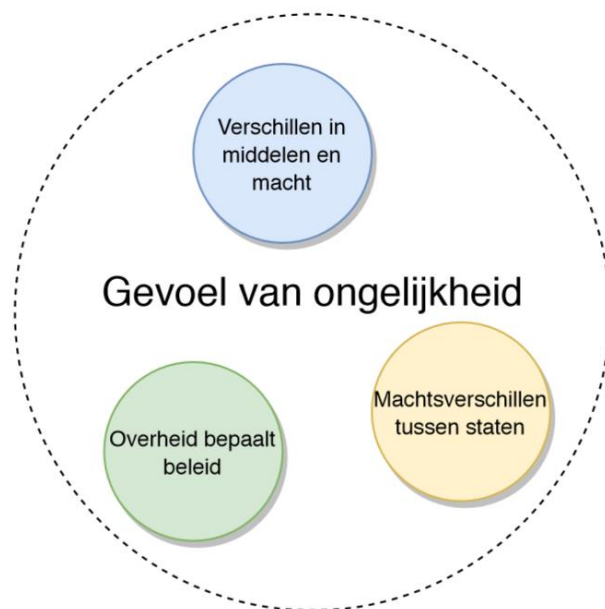
De betekenis van conflict voor ASW kan in een ervaring liggen. Zodra er sprake is van een *in-group* en een *out-group* kan er al sprake zijn van conflict, ondanks dat er nog vrede lijkt te heersen. Wanneer groepen onderling conflict ervaren, trekken ze meer naar mensen toe die onderdeel zijn van hun groep, die eenzelfde sociale identiteit hebben. Voor de discipline G4SD betekent conflict een competitie of onenigheid over schaarse bronnen zoals land, andere natuurlijke bronnen, banen, diensten van de overheid enzovoort. Ten slotte, voor de discipline IS betekent conflict dat er een verbreking van de vrede of een daad van internationale agressie is geweest. Deze discipline richt zich voornamelijk op conflicten tussen staten of binnen een staat.

De nieuwe, algemene definitie van conflict is: een ervaring van onenigheid dat kan leiden tot extreem geweld. Dit is weergegeven in figuur 3.2.

Figuur 3.2

In alle disciplinaire delen is nog een achterliggend concept aanwezig, namelijk; een gevoel van ongelijkheid. Dit gevoel van ongelijkheid wordt niet concreet benoemd in de disciplinaire delen, maar het is wel een overeenkomst tussen de disciplinaire inzichten. Daarom is het van belang dit achterliggende concept te verbreden, via de extensie methode van Repko & Szostak (2017). Deze ongelijkheid komt voort uit verschillende machtsrelaties op verschillende niveaus. Voor de discipline IS zijn op internationaal niveau verschillende machtsverhoudingen te zien tussen staten. Deze zijn ook terug te zien in internationale organen, zoals de VN. In de Veiligheidsraad is bijvoorbeeld een machtsverschil te zien tussen de permanente leden met vetorecht en tijdelijke leden zonder vetorecht. Voor de discipline ASW gaat het gevoel van ongelijkheid over het verschil tussen Hutu's en Tutsi's. Tutsi's heersten lange tijd over Hutu's en beschikten over veel meer middelen en macht. Radiopropaganda is ingezet als middel om de ervaring van ongelijkheid te vergroten en deze om te zetten in daden. Vanuit de discipline G4SD komt het gevoel van ongelijkheid voort uit een scheve machtsverhouding waarbij de overheid beleid opstelt dat bepalend is voor wie land kan bezitten en wie niet. Het gevoel van ongelijkheid komt in de disciplinaire delen voor in verschillende machtsrelaties op verschillende niveaus. Dit brede fenomeen is daarom gedefinieerd als 'gevoel van ongelijkheid'.

Figuur 3.3

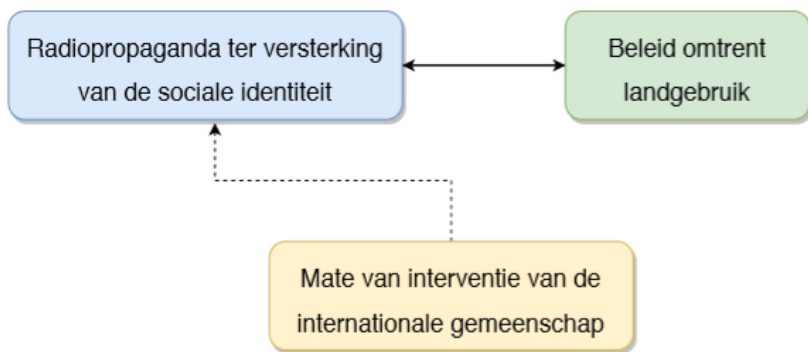
Ten slotte is het belangrijk dat de betekenis en interpretatie van de etnische verdeling tussen Hutu's en Tutsi's hetzelfde is bij alle drie de disciplines. Deze indeling is een van origine flexibele verdeling, gebaseerd op basis van bezit en welvaart. Tutsi's werden gezien als rijken en Hutu als de minder welgestelden. Tijdens de kolonisatie door Duitsland en België werd deze verdeling vastgezet op basis van 'ras'. Of iemand tegenwoordig een Hutu of een Tutsi is, is afhankelijk van in welke groep een ander die persoon plaatst, het is een sociaal geconstrueerd categorie. Aan beide categorieën zijn bepaalde eigenschappen en gedrag toegeschreven (Mamdani, 2020; White, 2009). Zo zou het mogelijk zijn om aan stem- en taalgebruik te horen of iemand een Hutu of een Tutsi is (Mamdani, 2020).

3.3 De Verhouding tussen de Disciplinaire Inzichten: Pre Genocide

Het is interessant en relevant om te zien dat de verschillende inzichten met elkaar verbonden zijn en elkaar beïnvloeden. In deze paragraaf wordt daarom uiteengezet hoe de inzichten met elkaar verbonden zijn. De internationale gemeenschap deed voor de Rwandese genocide weinig met voorbodes van genocides zoals haatzaaiing (door middel van radiopropaganda). Ze waren zich vaak wel bewust van wat er speelde, maar hadden niet genoeg politieke wil om er iets aan te veranderen.

Het nationale beleid omtrent landgebruik kan op haar beurt invloed hebben op de inhoud van radiopropaganda. Ten eerste kan landhervorming een onderwerp zijn van radiopropaganda, om verschillen tussen bevolkingsgroepen te benadrukken. Ten tweede kan radiopropaganda ervoor zorgen dat landhervormingen een gevoeliger onderwerp wordt. Bijvoorbeeld; als twee bevolkingsgroepen tegen elkaar opgezet worden omdat er verschil is wat betreft rechten omtrent land eigenaarschap. Dat kan ertoe leiden dat er weinig beleidsveranderingen plaatsvinden.

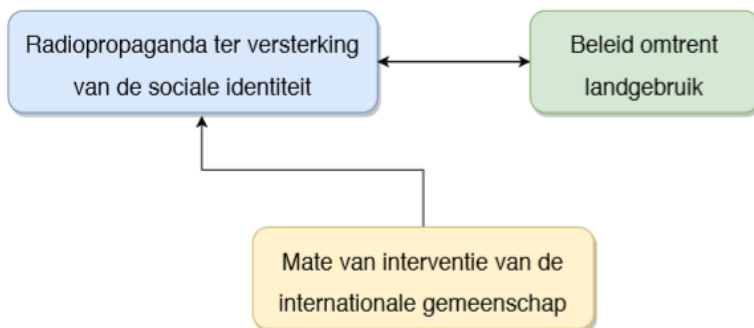
Deze verhoudingen tussen de disciplinaire inzichten van de pre-genocide tijd zijn in figuur 3.4 weergegeven. De stippellijn representeert 'mate van politieke wil'.

Figuur 3.4

3.4 De Verhouding tussen de Disciplinaire Inzichten: Post Genocide

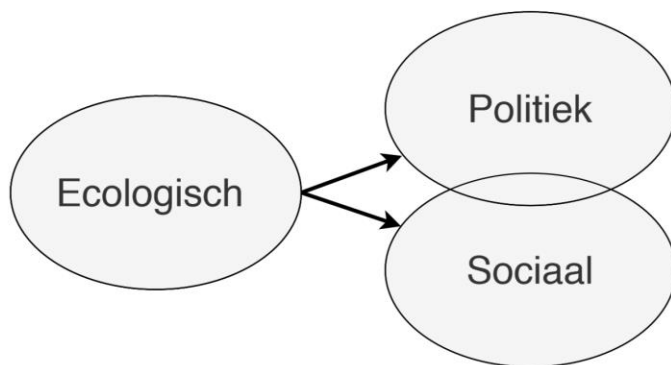
In vergelijking met het figuur van pre-genocide, is het figuur van post-genocide weinig veranderd. Wel is te zien dat de pijl - die 'mate van politieke wil' representeert - doorlopend (geen stippellijn) is geworden. Dit komt omdat de internationale gemeenschap zich vergeleken met 1994 meer moreel verantwoordelijk voelt om in te grijpen en er dus meer politieke wil is. Tegenwoordig wordt gekeken of haat of propaganda aanwezig is door de internationale gemeenschap, om vast te stellen of er mogelijk een genocide in opkomst is. Maar er spelen nog meer factoren mee die ertoe kunnen leiden dat er ook vandaag de dag niet aan preventie of mitigatie (door het stoppen van haatzaaiing en propaganda) wordt gedaan. De wisselwerking tussen 'radiopropaganda ter versterking van sociale identiteit' en 'beleid omtrent landgebruik' is onveranderd. Figuur 3.5 geeft de verhouding van de disciplinaire inzichten aan wat betreft de post-genocide tijd.

Figuur 3.5

Hoofdstuk 4 – Integratie

In dit hoofdstuk wordt - aan de hand van de opgeloste conflicten uit hoofdstuk 3 - een integratie gemaakt, in de vorm van een *more comprehensive understanding* (Repko & Szostak, 2017, p. 323), ofwel een interdisciplinaire antwoord op de hoofdvraag; in hoeverre is de voedingsbodem die in 1994 tot de Rwandese genocide leidde veranderd? Hierin wordt gebruik gemaakt van drie condities die leiden tot de *more comprehensive understanding*; ecologische condities, sociale condities en politieke condities. Deze condities bestaan uit meerdere variabelen die mogelijk tot een genocide leiden. Die variabelen komen voort uit de discipline delen. Meer hierover in paragraaf 4.1. De *more comprehensive understanding* komt tot stand komt door vanuit verschillende 'niveaus' (condities) te werken. Daarom wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van de *cross-level* integratie techniek van Repko en Szostak (2017, p. 335). Dit kan als volgt worden weergegeven:

Figuur 4.1

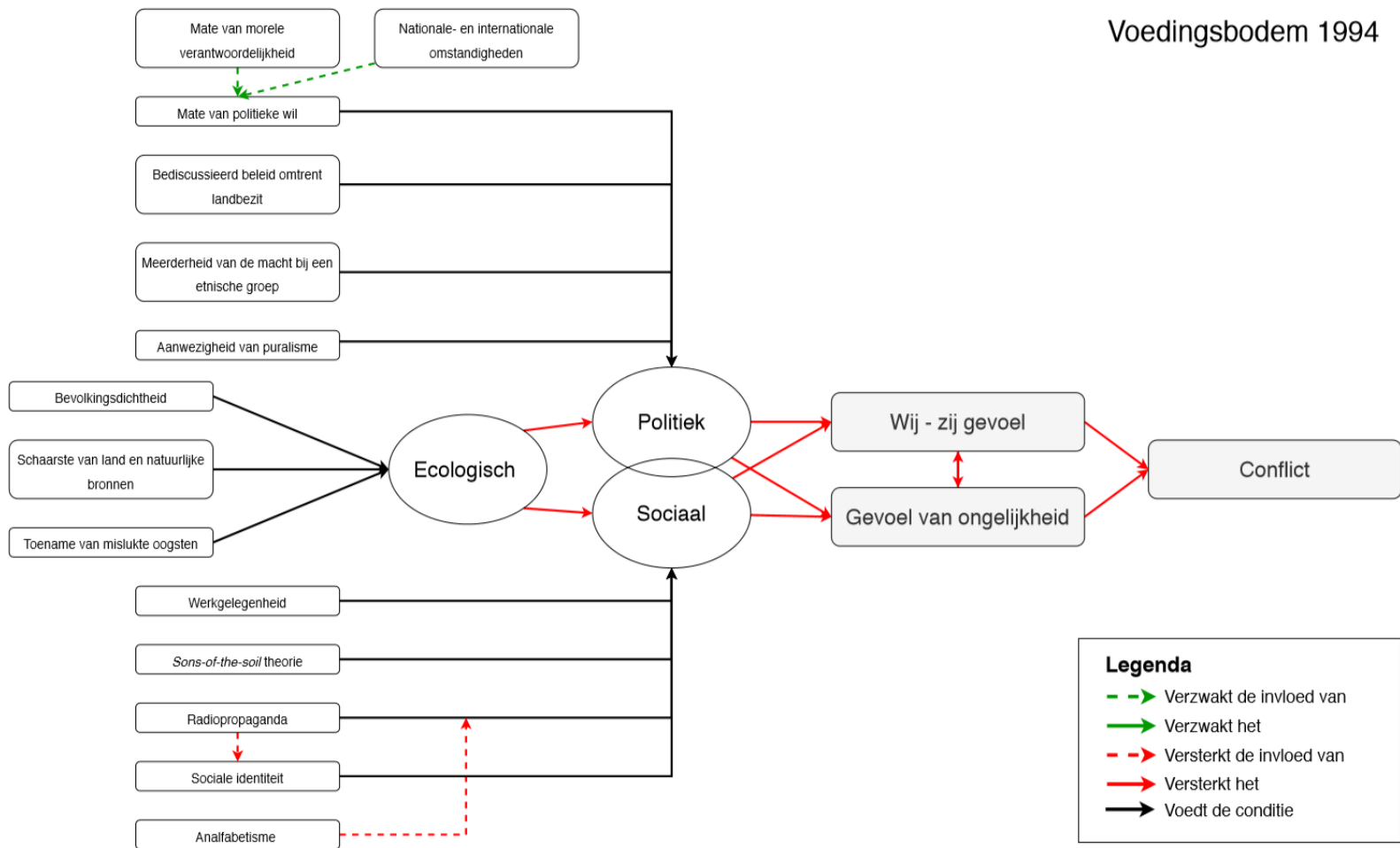
Figuur 4.1 laat zien dat ecologische condities invloed hebben op sociale en politieke condities. Reden hiervoor is dat ecologische condities bepalend zijn voor onder andere beleid (een politieke conditie) of werkgelegenheid (een sociale conditie). Een voorbeeld: wanneer de bevolkingsgroei (ecologische conditie) toeneemt, dan moet er efficiënter met land worden omgegaan om misoogsten en honger te voorkomen (politieke conditie) en door land tekort kan de werkloosheid toenemen (sociale conditie).

De sociale en politieke condities overlappen deels aangezien deze direct invloed op elkaar kunnen hebben. Denk bijvoorbeeld aan de interactie tussen radiopropaganda en

landhervormingen. Zoals in hoofdstuk 3 beschreven kunnen landhervormingen een gevoeliger onderwerp worden door de inzet radiopropaganda.

4.1 De voedingsbodem in 1994

Aan de hand van de variabelen gevonden in de disciplinaire delen en de gevonden *common ground* hiertussen wordt de voedingsbodem die in 1994 tot de genocide in Rwanda leidde als volgt weergegeven:

Figuur 4.2

Aan de linkerkant van figuur 4.2 staan alle variabelen die in de disciplinaire delen gevonden zijn. Deze variabelen kunnen invloed hebben op andere variabelen en vormen de ecologische, politieke en sociale condities. De variabelen die de politieke conditie vormen zijn:

- mate van politieke wil (om in te grijpen van de internationale gemeenschap);
- bediscussieerd beleid omtrent landbezit en landverdeling;
- meerderheid van de macht bij één groep; en
- mate van aanwezigheid van pluralisme.

Het gevoel van morele verantwoordelijkheid en nationale- en internationale omstandigheden hebben hierbij invloed op de mate van politieke wil. In 1994 voelde de internationale gemeenschap zich minder moreel verantwoordelijk om een genocide in Rwanda te voorkomen of te mitigeren dan nu. Hierdoor had de internationale gemeenschap ook minder politieke wil om in te grijpen in Rwanda, de lage ervaring van morele verantwoordelijkheid had een verzwakkend effect op de politieke wil om in te grijpen. Ook hebben de nationale- en internationale omstandigheden invloed op de politieke wil om te interveniëren. Staten zijn nu eenmaal niet legaal verplicht te interveniëren bij internationale misdaden zoals genocide. Wanneer de internationale en/of nationale omstandigheden niet gunstig zijn, door bijvoorbeeld politieke consequenties voor de interveniëerders, heeft deze variabele een verzwakkend effect op de politieke wil.

De tweede conditie is de ecologische conditie, deze wordt gevormd door de volgende variabelen:

- hoge en toenemende bevolkingsdichtheid;
- toenemende schaarste van land en natuurlijke bronnen;
- toenemende mislukte oogsten.

De ecologische condities hebben niet direct invloed op de voedingsbodemp die in 1994 tot de genocide leidde, maar wel indirect. De ecologische variabelen hebben namelijk invloed op de politieke en sociale condities die wel direct invloed hebben. Een toenemende bevolkingsdichtheid kan bijvoorbeeld invloed hebben op de werkgelegenheid in Rwanda. Ook kan een schaarste van natuurlijke hulpbronnen bijdragen aan een discussie over beleid.

De laatste conditie is de sociale conditie, deze wordt gevormd door de variabelen:

- afnemende werkgelegenheid in de regio;
- de aanwezigheid van de *sons-of-the-soils* theorie;
- gevoel en invulling van sociale groepsidentiteit; en
- mate van aanwezigheid van radiopropaganda.

Er is overlap tussen de sociale condities en politieke condities. Radiopropaganda is niet alleen een sociale conditie, maar ook een politieke conditie. Radiopropaganda werd in Rwanda in 1994 zowel voor politieke als sociale boodschappen (haatzaaiing) ingezet door de Hutu's. Daarnaast is analfabetisme geen sociale conditie van de voedingsbodem in 1994, maar heeft analfabetisme wel invloed op de werking van radiopropaganda. In 1994 waren ongeveer de helft van de Rwandezen analfabeet, dit maakte hen gevoeliger voor de inhoudelijke boodschap, ofwel het had een versterkend effect op radiopropaganda.

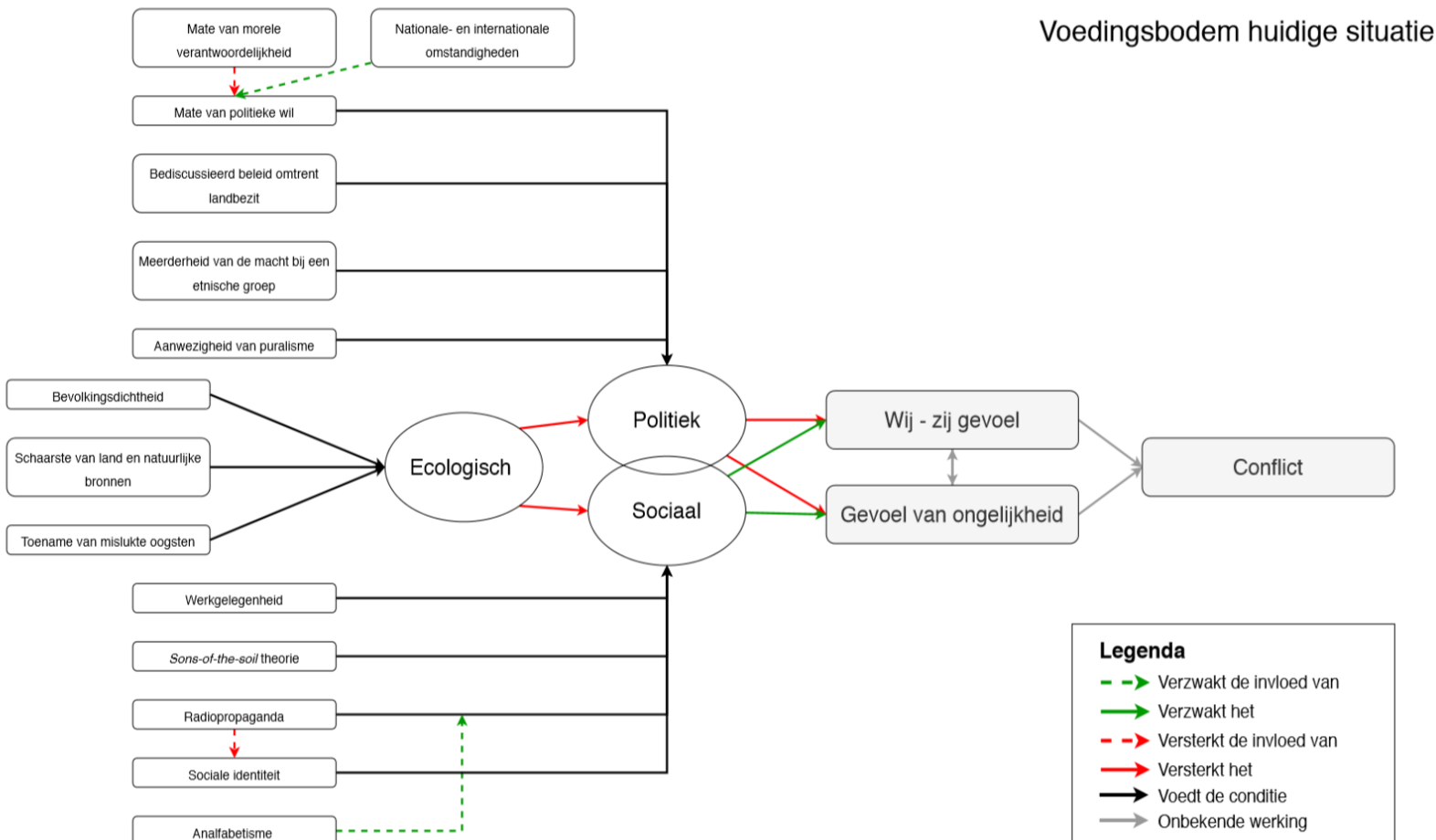
Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, ligt in alle disciplinele delen een mate van 'wij-zij gevoel' ten grondslag. Deze ervaring van 'wij-zij gevoel' wordt versterkt of verzwakt door de aan- of afwezigheid van de sociale en politieke condities. In 1994 hadden deze sociale en politieke condities een versterkende invloed op het 'wij-zij gevoel' in Rwanda.

Daarnaast is er sprake van een gevoel van ongelijkheid. Net zoals bij het 'wij-zij gevoel' kunnen de politieke en sociale condities bijdragen aan de ervaring van de mate van ongelijkheid. In 1994 hebben de sociale en politieke condities het gevoel van ongelijkheid versterkt. Deze twee ervaringen, 'wij-zij gevoel' en gevoel van ongelijkheid, kunnen elkaar ook nog eens beïnvloeden. Wanneer er een grote ervaring is van 'wij-zij gevoel', is er vaak ook een groter gevoel van ongelijkheid en andersom.

De aanwezigheid van al deze variabelen in de ecologische, politieke en sociale condities hebben dus bijgedragen aan versterkte ervaring van 'wij-zij gevoel' en een gevoel van ongelijkheid in Rwanda in 1994. Deze ervaringen hebben bijgedragen aan de versterking van conflict in Rwanda. Dit geheel van variabelen, condities en gevoelens vormt de voedingsbodem van de Rwandese genocide in 1994. In de volgende paragraaf zal worden ingegaan op wat er sinds 1994 veranderd is.

4.2 De huidige voedingsbodem

De huidige voedingsbodem is weergegeven in figuur 4.3.

Figuur 4.3

Sinds de genocide is slechts een deel van de variabelen veranderd. De onveranderde variabelen zijn:

- internationale- en nationale omstandigheden;
- hoge en toenemende bevolkingsdichtheid;
- toenemende schaarste van land en natuurlijke bronnen;
- toenemende mate van mislukte oogsten en honger; en
- bediscussieerd beleid omtrent landbezit en landverdeling.

Hieruit blijkt dat de ecologische conditie onveranderd is gebleven.

Binnen de politieke conditie hebben wel veranderingen plaatsgevonden. Zo is de invloed op de variabele 'mate van politieke wil' veranderd. Sinds 1994 voelt de internationale gemeenschap zich meer moreel verantwoordelijk om een genocide te voorkomen en/of mitigeren. Dit heeft vandaag de dag een versterkend effect op de politieke wil om te interveniëren. Maar omdat de 'internationale- en nationale omstandigheden' niet veranderd zijn, in de zin dat staten nog steeds niet legaal verplicht zijn om in te grijpen en hun keuze om te interveniëren afhangt van vele internationale- en nationale factoren, bestaat echter nog steeds de kans dat de politieke wil om te interveniëren niet groot genoeg is. Dit terwijl het gevoel van morele verantwoordelijkheid vandaag de dag een versterkend effect heeft op de politieke wil. De mate van politieke wil is sinds 1994 weldegelijk gegroeid, maar of dit een significant verschil maakt op de politieke conditie is niet te zeggen. Daarnaast is in de politieke conditie een verschil te zien omdat het beleid zich nu richt op het Rwandese volk, in plaats van op specifiek Hutu's of Tutsi's.

Ook wat betreft de sociale conditie zijn een aantal variabelen veranderd. Zo zijn er in Rwanda tegenwoordig meer mensen in staat om te lezen en schrijven, de variabele 'analfabetisme' heeft nu een verzwakkend effect op de werking van radiopropaganda. De invloed van analfabetisme op radiopropaganda is vandaag de dag minder dan in 1994. Daarnaast is de inhoudelijke boodschap van radiopropaganda veranderd. Er worden geen verschillen meer benadrukt, maar er wordt gepoogd om een sociale identiteit te creëren. Verder zijn de variabelen 'werkgelegenheid' en '*sons-of-the-soil* theorie' enigszins veranderd. Het lijkt erop dat de werkgelegenheid tegenwoordig iets is toegenomen ten opzichte van de pre-genocide tijd. De verandering van '*Sons-of-the-soil* theorie' ligt ingewikkelder aangezien uit disciplinair onderzoek blijkt dat het gevoel achter deze theorie niet veranderd is, maar de uiting ervan wel. De inwoners van Rwanda doen alsof ze één volk zijn, maar eigenlijk maken ze in hun hoofd nog onderscheid tussen immigranten en 'originele' bewoners.

De variabelen hebben invloed op de condities en die hebben op hun beurt invloed op het 'wij-zij gevoel' en op het gevoel van ongelijkheid. Het blijkt dat de politieke en sociale condities sinds de genocide slechts deels veranderd zijn. Dit in tegenstelling tot de ecologische conditie, die vrijwel

onveranderd is gebleven. In hoeverre het 'wij-zij gevoel' en het gevoel van ongelijkheid beïnvloed is door de veranderingen in de condities is niet geheel duidelijk. Het is namelijk niet mogelijk om aan de hand van dit model te bepalen welke veranderingen significante veranderingen zijn en in hoeverre er andere factoren meespelen die de ervaring van 'wij-zij gevoel' en ongelijkheid versterken of verzwakken. Het is daarom ook niet mogelijk conclusies te trekken over de mogelijkheid van een nieuw conflict. Wat hier wel is geconcludeerd, is welke variabelen vanuit deze drie disciplines een verandering hebben gemaakt in de voedingsbodem sinds 1994 en welke niet.

Hoofdstuk 5 – Conclusie

In dit onderzoek is geprobeerd antwoord te geven op de vraag: in hoeverre is de voedingsbodem die in 1994 tot de genocide in Rwanda heeft geleid veranderd? Voor deze voedingsbodem zijn verschillende verklaringen te vinden, die niet in één discipline gevonden kunnen worden, gezien de complexiteit van de gebeurtenis. Aan de hand van de drie disciplines *International Studies*, *Governance for Sustainable Development* en *Algemene Sociale Wetenschappen* is een geïntegreerd beeld van de voedingsbodem in 1994 ontstaan.

Volgens G4SD kan de aanwezigheid van acht condities tot een genocide leiden. Het blijkt dat alle acht de condities aanwezig waren in de pre-genocide tijd. In de post-genocide tijd zijn nog altijd zes van de acht condities aanwezig. Hieruit kan afgeleid worden dat een goed functionerend overheidssysteem omtrent landgebruik conflicten kan voorkomen en dat er sinds de genocide nog maar weinig veranderd is wat betreft dit overheidssysteem omtrent landgebruik.

Volgens IS heeft de nalatigheid van de internationale gemeenschap bij het voorkomen en mitigeren van de Rwandese genocide bijgedragen aan de escalatie van het conflict. In 1994 was er weinig politieke wil van de internationale gemeenschap om een militaire interventie te ondernemen in Rwanda. Deze politieke wil is sinds 1994 wel gegroeid omdat staten zich meer moreel verantwoordelijk voelen. In de praktijk blijkt echter dat dit geen garantie op preventie en mitigatie van een toekomstige genocide geeft omdat staten niet legaal verplicht zijn in te grijpen en er meer dan alleen altruïstische factoren meespelen.

ASW stelt in tegenstelling tot de vorige twee disciplines dat de voedingsbodem sinds 1994 weldegelijk significant veranderd is. Voornamelijk de implementatie van bestaande visies op etnische classificering en de bedreiging hiervan is veranderd. In 1994 werd door middel van radiopropaganda de bestaande conflicten tussen de twee etnische groepen uitvergroot en dit heeft toen geleid tot escalatie in een genocide. Tegenwoordig wordt de nadruk niet meer gelegd op deze etnische verschillen en is er minder mogelijkheid tot escalatie in een conflict.

Al deze inzichten bevatten een bepaalde mate van 'wij-zij gevoel' en een gevoel van ongelijkheid. Het 'wij-zij gevoel' houdt in dat er twee wezenlijk verschillende groepen tegenover elkaar komen te staan. Zo staat Rwanda tegenover de internationale gemeenschap. Zo staan de

Tutsi's tegenover de Hutu's. En degene met landbezit staan tegenover degene zonder landbezit. Het gevoel van ongelijkheid betekent dat er scheve machtsverhoudingen zijn die ervoor zorgen dat sommigen minder kansen of mogelijkheden ervaren dan anderen. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in een oneerlijke landverdeling. Uit elke discipline komen een aantal variabelen voort die het 'wij-zij gevoel' en het gevoel van ongelijkheid versterken of verzwakken. Dit betekent concreet dat door de sliding scale van vele variabelen een versterkt 'wij-zij gevoel' en een gevoel van ongelijkheid is ontstaan. Dit heeft bijgedragen aan het ontstaan van de genocide in 1994 en kan dus mogelijk opnieuw bijdragen aan een nieuw conflict.

Uiteindelijk is gebleken dat de ecologische conditie onveranderd is, maar de politieke en sociale condities zijn wel deels veranderd. Dit heeft invloed op het 'wij-zij gevoel' en op het gevoel van ongelijkheid maar er kan niet geconcludeerd worden in hoeverre dit invloed heeft op de mate van conflict. Dit is omdat het geïntegreerde model van dit onderzoek gemaakt is aan de hand van de factoren die de drie hier gebruikte disciplines noemen, maar in werkelijkheid spelen er nog veel meer factoren mee die van invloed kunnen zijn op het uitbreken van een nieuw conflict. Al deze factoren hangen ook nog eens samen in een complex web, waarin zowel de factoren als de variabelen invloed op elkaar hebben. Het is onmogelijk om te concluderen of er vandaag de dag weer een genocide zal plaatsvinden aan de hand van dit onderzoek.

Hoofdstuk 6 – Evaluatie

Nu de conclusies zijn getrokken en er een interdisciplinair antwoord is gegeven op de hoofdvraag is het ook relevant terug te blikken op dit onderzoek en kritisch te evalueren. Ondanks dat de combinatie van drie gebruikte disciplines een goed interdisciplinair antwoord kan geven op de hoofdvraag, is dit geen holistisch antwoord. Om een holistisch antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag zullen andere relevante disciplines in acht genomen moeten worden. Belangrijke disciplines die missen in dit onderzoek zijn bijvoorbeeld economie en onderwijskunde. Economische factoren hebben een rol kunnen spelen in het ontstaan en uitbreken van het conflict in Rwanda. Onderwijskunde zou relevantie inzichten kunnen verschaffen in de manier waarop mensen in Rwanda vanaf jongs af aan met elkaar leren omgaan en hoe ze naar de geschiedenis leren kijken.

Daarnaast is het onderzoek enkel gebaseerd op informatie uit literatuur. Hierdoor is weinig kwalitatieve informatie beschikbaar over hoe mensen uit Rwanda zelf de situatie toen en nu hebben ervaren. En voornamelijk welke factoren voor hen een rol hebben gespeeld in het conflict. Een andere limitatie van het onderzoek is de Westerse lens waarmee de onderzoekers gekeken hebben. Het is mogelijk dat de condities in Rwanda verkeerd geïnterpreteerd worden omdat er sprake is van een cultuurverschil.

Wij raden een vervolgonderzoek aan met andere disciplines zodat een vollediger beeld geschetst kan worden van de voedingsbodem in Rwanda toen en nu. Hierbij is het belangrijk om rekening te houden met lokale ontwikkelingen om zo meer te kunnen zeggen over de huidige situatie.

Bibliografie

Hoofdstuk 1 – Inleiding

Bowen, J. R. (1996). The myth of global ethnic conflict. *Journal of Democracy*, 7(4), 3-14.

Magnarella, P. J. (2000). Comprehending Genocide: The Case of Rwanda. *Global Bioethics*, 13(1-2), 23-43. <https://doi.org/10.1080/11287462.2000.10800754>.

Repko, A. F., & Szostak, R. (2017). *Interdisciplinary research: Process and theory*. SAGE Publications, Incorporated.

Stanton, G. (2009). The Rwandan Genocide: Why Early Warning Failed. *Journal of African Conflicts and Peace Studies*, 1(2), 6-25. <https://doi.org/10.5038/2325-484x.1.2.1>.

White, K. R. (2009). Scourge of racism: Genocide in Rwanda. *Journal of Black studies*, 39(3), 471-481.

Hoofdstuk 2 – Disciplinaire delen

2.1 Algemene Sociale Wetenschappen

Baak, M. (2019). Racism and Othering for South Sudanese heritage students in Australian schools: is inclusion possible? *International Journal of Inclusive Education*, 23(2), 125-141.

Banyangiriki, A. (2014). Interview 55598. Segmenten 87-89. *Visual History Archive*, USC Shoah Foundation. Verkregen op Maart 11, 2020.

Blouin, A., & Mukand, S. W. (2019). Erasing ethnicity? Propaganda, nation building, and identity in Rwanda. *Journal of Political Economy*, 127(3), 1008-1062.

Bowen, J. R. (1996). The myth of global ethnic conflict. *Journal of Democracy*, 7(4), 3-14.

Chalk, F. (1999). Radio propaganda and genocide.

Clendinnen, I. (2002). *Reading the holocaust*. Cambridge University Press.

De Heusch, L. (1995). Rwanda: responsibilities for a genocide. *Anthropology today*, 11(4), 3-7.

Des Forges, A. (2007). Call to Genocide: Radio in Rwanda, 1994. In A. Thompson (Ed.), *Media and the Rwanda genocide* (pp. 110-124). IDRC, Ottawa, ON, CA.

Donohue, W. A. (2011). The identity trap: The language of genocide. *Journal of Language and Social Psychology*, 31, 13-29.

- Finlay, W. M. L. (2007). The propaganda of extreme hostility: Denunciation and the regulation of the group. *British journal of social psychology*, 46(2), 323-341.
- Hintjens, H. (2008). Post-genocide identity politics in Rwanda. *Ethnicities*, 8(1), 5-41.
- Hogg, M. A. (2006). Social identity theory. In P. J. Burke (Ed.), *Contemporary social psychological theories* (pp. 111-136). Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Johnson-Cartee, K. S., & Copeland, G. A. (2003). *Strategic political communication: Rethinking social influence, persuasion, and propaganda*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Kamilindi, T. (2007). Journalism in a Time of Hate Media. In A. Thompson (Ed.), *Media and the Rwanda genocide* (pp. 136-142). IDRC, Ottawa, ON, CA.
- Kayumba, I. (2015). Interview 55195. Segmenten 58, 79-80. *Visual History Archive*, USC Shoah Foundation. Verkregen op Maart 11, 2020.
- Kimani, M. (2007). RTLM: the Medium that Became a Tool for Mass Murder. In A. Thompson (Ed.), *Media and the Rwanda genocide* (pp. 110-124). IDRC, Ottawa, ON, CA.
- Mamdani, M. (2020). *When victims become killers: Colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*. Princeton University Press.
- McIntyre, K., & Sobel, M. (2018). Reconstructing Rwanda: How Rwandan reporters use constructive journalism to promote peace. *Journalism Studies*, 19(14), 2126-2147.
- Mironko, C. (2007). The Effect of RTLM's Rhetoric of Ethnic Hatred in Rural Rwanda. In A. Thompson (Ed.), *Media and the Rwanda genocide* (pp. 125-135). IDRC, Ottawa, ON, CA.
- Muteteli, F. (2011). Interview 52053. Segmenten 47-50. *Visual History Archive*, USC Shoah Foundation. Verkregen op Maart 11, 2020.
- Newbury, C. (1998). Ethnicity and the Politics of History in Rwanda. *Africa Today*, 45(1), 7-24.
- Roozen, B., & Shulman, H. C. (2014). Tuning in to the RTLM: Tracking the evolution of language alongside the Rwandan genocide using social identity theory. *Journal of Language and Social Psychology*, 33(2), 165-182.

- Rueb, T. (Iddo Havinga). (2019, Juli 1). De genocide in Rwanda: 25 jaar later [Audio podcast]. Verkregen van <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/07/01/de-genocide-in-rwanda-25-jaar-later-a3965616>
- Ruterana, P. C. (2014). Reflections on societal reading: the case of Rwanda. *The Journal of Pan-African Studies*, 8, 174.
- Schneider, J. (2001). Talking German: othering strategies in public and everyday discourses. *Gazette (Leiden, Netherlands)*, 63(4), 351-363.
- Shiraeu, E., & Sobel, R. (2006). *People and their opinions: Thinking critically about public opinion*. Pearson/Longman.
- White, K. R. (2009). Scourge of racism: Genocide in Rwanda. *Journal of Black studies*, 39(3), 471-481.
- Wielenga, C. (2012). Genocide and identity: Stereotyping, 'othering' and violence in Rwanda.
- Wielenga, C. (2014). 'Lived' identities in Rwanda-beyond ethnicity? *Africa Insight*, 44(1), 122-136.
- Yanagizawa-Drott, D. (2013). Propaganda vs. education: a case study of hate radio in Rwanda. In J. Auerbach & R. Castronovo (Ed.), *The Oxford handbook of propaganda studies* (pp. 378-394). London: Oxford University Press.

2.2 Governance for Sustainable Development

- André, C., & Platteau, J. P. (1998). Land relations under unbearable stress: Rwanda caught in the Malthusian trap. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 34(1), 1-47.
- Boone, C. (2017). Sons of the soil conflict in Africa: Institutional determinants of ethnic conflict over land. *World Development*, 96, 276-293.
- Buckley-Zistel, S. (2006). Remembering to forget: Chosen amnesia as a strategy for local coexistence in post-genocide Rwanda. *Africa*, 76(2), 131-150.
- Fearon, J. D., & Laitin, D. D. (2011). Sons of the soil, migrants, and civil war. *World Development*, 39(2), 199-211.
- Gready, P. (2010). 'You're either with us or against us': Civil society and policy making in post-genocide Rwanda. *African Affairs*, 109(437), 637-657.

- Imasiku, K., & Ntagwirumugara, E. (2020). An impact analysis of population growth on energy-water-food-land nexus for ecological sustainable development in Rwanda. *Food and Energy Security*, 9(1), e185.
- Lund, C., & Boone, C. (2013). Introduction: land politics in Africa—constituting authority over territory, property and persons. *Africa*, 83(1), 1-13.
- Magnarella, P. J. (2005). The background and causes of the genocide in Rwanda. *Journal of International Criminal Justice*, 3(4), 801-822.
- Meador, J. E., & O'Brien, D. (2019). Placing Rwanda's agriculture boom: trust, women empowerment and policy impact in maize agricultural cooperatives. *Food Security*, 11(4), 869-880.
- Musahara, H., & Huggins, C. (2005). Land reform, land scarcity and post-conflict reconstruction: A case study of Rwanda. *From the ground up: Land rights, conflict and peace in sub-Saharan Africa*, 314, 16.
- Niazi, T. (2002). The ecology of genocide in Rwanda. *International journal of contemporary sociology*, 39(2).
- Steinmann, G., Prskawetz, A., & Feichtinger, G. (1998). A Model on the Escape from the Malthusian Trap. *Journal of population economics*, 11(4), 535-550.
- UNDP Rwanda. Geraadpleegd op 4 maart 2020 op <https://www.rw.undp.org/content/rwanda/en/home/countryinfo.html>
- Van Hoyweghen, S. (1999). The urgency of land and agrarian reform in Rwanda. *African Affairs*, 98(392), 353-372.

2.3 International Studies

- Adler-Nissen, R., & Pouliot, V. (2014). Power in practice: Negotiating the international intervention in Libya. *European Journal of International Relations*, 20(4), 889–911. <https://doi.org/10.1177/1354066113512702>.
- Algemene Vergadering resolutie 260, Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide, A/RES/3/260 (9 december 1948), verkregen van <http://un-documents.net/a3r260.htm>.

- Borgia, F. (2015). The Responsibility to Protect doctrine: between criticisms and inconsistencies. *Journal on the Use of Force and International Law*, 2(2), 223–237. <https://doi.org/10.1080/20531702.2015.1090217>.
- Cairns, E. (2014). R2P and Humanitarian Action. *Global Responsibility to Protect*, 6(2), 146–161. <https://doi.org/10.1163/1875984x-00602004>.
- Carlsson, I. (2005). The UN Inadequacies. *Journal of International Criminal Justice*, 3(4), 837–846. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqi057>.
- Davidson, J. W. (2013). France, Britain and the intervention in Libya: an integrated analysis. *Cambridge Review of International Affairs*, 26(2), 310–329. <https://doi.org/10.1080/09557571.2013.784573>.
- Haesebrouck, T. (2016). NATO Burden Sharing in Libya. *Journal of Conflict Resolution*, 61(10), 2235–2261. <https://doi.org/10.1177/0022002715626248>.
- House of Commons Foreign Affairs Committee. (2016). Libya: Examination of intervention and collapse and the UK's future policy options (3de rapport van de 2016-2017 sessie). Verkregen van https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmffaff/119/119.pdf?utm_source=119&utm_medium=module&utm_campaign=moduleeports.
- NOS. (2020, 2 januari). *Hoe de oorlog in Libië steeds ingewikkelder wordt*. Geraadpleegd op 15 maart 2020, van <https://nos.nl/video/2317097-hoe-de-oorlog-in-libie-steeds-ingewikkelder-wordt.html>.
- Paris, R. (2014). The 'Responsibility to Protect' and the Structural Problems of Preventive Humanitarian Intervention. *International Peacekeeping*, 21(5), 569–603. <https://doi.org/10.1080/13533312.2014.963322>.
- Veiligheidsraad resolutie 1973, S/RES/1973 (17 maart 2011), verkregen van <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1973>.
- Veiligheidsraad resolutie 872, S/RES/872 (5 oktober 1993), verkregen van <http://unscr.com/en/resolutions/doc/872>.
- Verenigde Naties, Handvest van de Verenigde Naties, 1945, 1 UNTS XVI, verkregen van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0004143/1973-09-24>.

Stanton, G. (2009). The Rwandan Genocide: Why Early Warning Failed. *Journal of African Conflicts and Peace Studies*, 1(2), 6–25. <https://doi.org/10.5038/2325-484x.1.2.1>.

Hoofdstuk 3 – Common Ground

Mamdani, M. (2020). *When victims become killers: Colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*. Princeton University Press.

Repko, A. F., & Szostak, R. (2017). *Interdisciplinary research: Process and theory*. SAGE Publications, Incorporated.

White, K. R. (2009). Scourge of racism: Genocide in Rwanda. *Journal of Black studies*, 39(3), 471-481.

Hoofdstuk 4 – Integratie

Repko, A. F., & Szostak, R. (2017). *Interdisciplinary research: Process and theory*. SAGE Publications, Incorporated.